ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

1929

III

П Е Р Е Д П Л А Ч У Й Т Е

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

Передплата на останній квартал 1929 р. виносить . . . . . 3·50 зол.
для членів »Червоної Калини« 3·— «
ціна поодинокого числа . . . 1·20 «

За кордоном можна дістати всі видання і календарі »Червоної Калини« та »Літопис«

В Сполучених Держ. Північної Америки
The Ukrainian Legion, P. O. Box. 578, Philadelphia, Pa, USA.

В Румунії
Dmytro Herodot, Bucarest, IV.Delea Veche 45.

НАИКРАЩИЙ ДАРУНОК НА СВЯТА!
ВИДАННЯ „ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

	Ціна для нечленів	членів
Берестейський мир, з нагоди 10-х роковин 9. II. 1928. Спомини та матеріяли. Зладив І. Кедрин 320 стор. і 16 ілюстрацій	8 зл.	4 зл.
Федір Дутко: **Глум.** Оповідання, ст. 52	1·20 «	60 «
Д. Дорошенко: **Мої спомини про давнє минуле.** Частина I.-IV.	8·40 «	4·20 «
Богдан Лепкий: **Слота.** Поезії	90 «	45 «
От так собі. Мініятури, стор. 129 .	1·50 «	75 «
За Золотоверхий Київ. Бої на вулицях Київа. При Центральній Раді Сторін 32	60 «	30 «
Левко Лепкий: **Сон Івасика.** Сценічна картина на 4 відслони з нотним додатком. Сторін 24	50 «	25 «
Між молотом і ковалом. Причинки до історії Укр. Армії. Сторін 79 . .	1·50 «	75 «
Ст. Левинський: **Від Везувія до пісків Сагари.** Сторін 84	3·25 «	1·70 «
Халіда Едіб: **В огні.** Повість з турецької визвольної війни. Сторін 234 . .	4·50 «	2·25 «
Василь Софронів: **Грішник.** Нариси. Сторін 104	1·50 «	75 «
Микола Голубець: **Львів.** Сторін 179	3·— «	1·50 «
А. Вільшенко: **Життя і пригоди Цяпки Скоропада.** Сторін 267	4·50 «	2·25 «
Роман Купчинський: **Заметіль.** Трильоґія зі стрілецького життя.		
І. **Курилася доріженька** Стор. 208	4·— «	2·— «
II. **Перед навалою.** Сторін 192 . .	4·— «	2·— «

	Ціна для нечленів	членів
Федір Дутко: **В Заграві.** — Трильоґія з визвольних змагань на Україні		
І. **Чорторий.** Сторін 192 . . .	3·50 «	1·75 «
II. **Квіти і кров.** Сторін 192	4·— «	2·— «
III. **На Згарищах**	4·— «	2·— «
Ген. Всеволод Петрів: **Спомини з часів укр. революції.**		
І. Частина. Сторін 180	3·50 «	1·75 «
II. Частина. Сторін. 180	3·50 «	1·75 «
Юра Шкрумеляк: **Чета крилатих.** Сензаційна повість 17 арк. друку .	5·— «	2·50 «
Др. Степан Шухевич: **Спомини.** (Причинки до історії УАГ. на підставі записок та власних переживань)		
І. Частина	4·— «	2·— «
II. Частина	4·— «	2·— «
III. Частина	4·— «	2·— «
IV. Частина	4·— «	2·— «
V. Частина	4·— «	2·— «
Богдан Лепкий: **Зірка,** пов. з повоєнного життя	3·50 «	1·75 «
Володимир Лопушанський: **Перемога.** — повість з визвольної війни.		
І. Частина	3·— «	1·50 «
II. Частина	3·— «	1·50 «
Максим Брилинський: **Хресний вогонь.** Воєнні нариси	3·50 «	1·75 «
Календарик-термінар зі стемплевими приписами	90 «	45 «
Кишенковий календарик	30 «	15 «

НОВОСТИ! **НОВОСТИ!**

Появилися накладом «ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ«

Богдан Лепкий: **„ЗІРКА“** (повість з повоєнного життя). Це найновіший твір автора історичної трильоґії »Мазепа« — написана легко й цікаво призначена для найширших кругів читачів подібно як і повість »Сотниківна«, якої наклад вже давно вичерпаний.

Федір Дутко: **„НА ЗГАРИЩАХ“** Продовження трильоґії »В Заграві«, дві перші частини цього роману »Чорторий« та »Квіти і кров«. Третий том, а саме »НА ЗГАРИЩАХ« це справжня літературна рідкість. Незвичайно цікавий зміст, викінченість та щира безпосередність надають цій повісти богато примани та мусять прикувати увагу і найвибагливішого читача.

ЛІТОПИС
ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ
ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ
1. Річник

ЧИСЛО 3. * ГРУДЕНЬ * 1929

Бандурист, який грав Січовим Стрільцям у Київі в касарні при Терещенківській вулиці в лютім і березні 1918 р.

Світлина зі збірок Музею Н. Т. Ш.

Н. М.

До давнини.

Яка ти гарна, давнино!
Мов відчинилося вікно,
Що довго замкнене й на глухо
Було перед очима духа.
І — я побачив ті дороги,
Котрими походили ноги
Забутих предків.
І — тії вежі, ті вали,
Які вони колись здвигли
Для оборони, — заборола
У ребрах того частокола,
Поза котрим вони невгнуто
Рішали бути, чи не бути.
Побачив я той плуг і рало,
Що тисяч літ поля орало
По Чорне Море і по Дін
Собі й нащадкам на поживу.
Побачив я кріваве жниво,
Ті густо вштелені снопи
Борців за справедливу справу.
І, — похилила із журби
Верба, як плачка, кучеряву
Свою розхрістаную главу.
А ворон крякає над нею
І клюв гострить і бе крилом.
Мов накликаючи притьмом
Своїх братів з чужих сторін
На жир новий, новий проклін.
Яка сумна ти, давнино!..
Ні, ні! Стрівай, гляди! Он там,
Який це велилюдний храм,
Яке святочне новосілля,
Весняний хоровід, весілля,
Танок в золоченім вінку
З листків лаврових і з барвінку
В палке полудне, на зарінку
Над річкою... Ні, ні, стрівай!
Таж це наш храм, таж це наш край,
Це наших прадідів могили,
Сліди, котрими походили
Вони колись... Ми не самі,
Над нами духи їх сумні,
А перед нами час, простір,
Сто сурм побідних, і сто лір
Золотострунних, жизні гін
Поза Кубань і поза Дін
Непереможний... Давнино,
З майбутнім сплетена в одно,
Теперешність тобі поклін
Доземний бе!

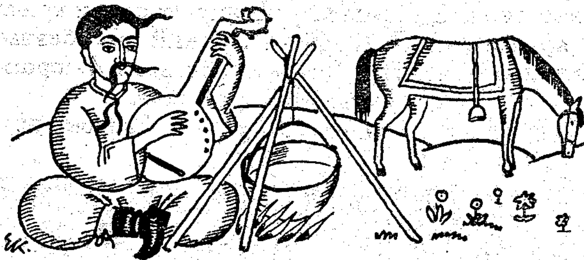

З Великого Лугу

Перебіг Дніпро пороги, перебіг скелі та вузини та широко розіллявся по степу річками та протоками.

Гуля Дніпро по степах, святкуючи перемогу свою, як козак, що переможцем вернув до дому.

Вкрився Дніпро чагарником та гайочками, вкрасився зеленими луками й тече, поважний та спокійний, граючись та відпочиваючи від бурхливої боротьби з порогами за вільний шлях.

Тече Дніпро та гомонить з Великим Лугом та Базавлуком про старовинне життя, що кипіло колись тут і не личать йому чужинецькі хати, що нівечать величне лице Старого й ті поруби, що мов шолуди обіли лісову його прикрасу.

А було колись гарцювали по Великому Лугу, та Базавлуку, та вздовж берегів, та в степах широких чубаті діти та онуки Старого, йшли по його хвилях дуби та чайки полків українських, бродників українських та Запоріжців по здобич та славу далеко у білий світ. Курили на його островах куріні запоріжські, з яких вилітали могутні вірли, захисники волі рідного краю та народу, а в давню давнину стояли й міста великі, від яких кучугури лише позосталися. Але є ще й тепер кутки, в яких все лишилося по старому, як було ще за Володимира Великого, за Байди та Дорошенка. З цих кутків найкраще заховався один острівчик, що лежить між Дніпровими відногами поблизу старих кучугур, де як кажуть, колись було велике місто, а потім недалеко в скелях військові схованки запоріжські містилися.

Острівець цей з двох боків оточений протоками,

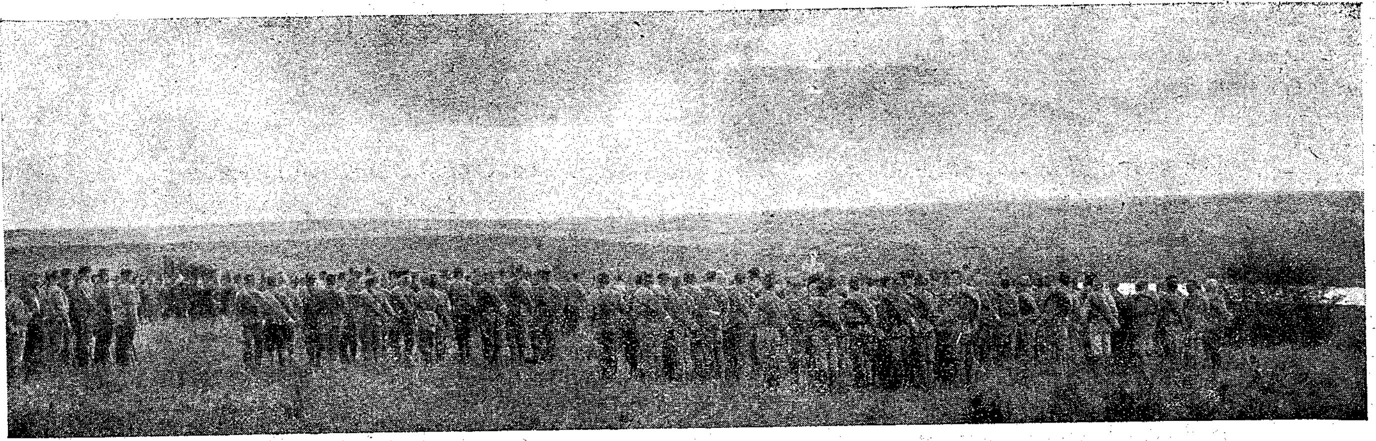

Запоріжська Дивізія полк. П. Болбочана на острові Хортиці в 1918 р.

що рясно очеретами та чагарником позаростали так, що й шлях до нього тяжко відшукати. На острові луг невеликий блакитними, жовтими та червоними квітками в літі вкритий, а в зимі глибоким снігом, що відбиває блакить неба.

На тому лугу невеличкому стоять три прастарих велитні: дуб могутній, явір стрункий та велика камяна брила, невідомо звідки до простору Великого Лугу занесена, бо кольором вона від ґранітів порогів відріжняється, вся червоними смужками та плямами порізана. На ній якісь слова та літери вирубані, остілько від часу затерті, що прочитати їх немає змоги. Кругом неї червона калина росте, старість її пестючи.

Брила ця велика і не завжди однаково виглядає: інколи червоні плями більшають, інколи меншають, а подеколи червоні смужки по ній горять — грають ніби кров тече, тай літери ніби то виразніші стають.

Кажуть люде, що з давних давен на цьому острові, під тими деревами великими, коло тієї прастарої брили, запоріжські козаки характерництва набували. Та не легко їм йшло: перед тим мусіли вони багато років на Низу перебувати, з ворогами народу українського воювати, ніколи на волости на зиму студену не вертати, а що року у Великому Лузі зимувати-бідувати. А в ці зими холодні та довгі не раз та не два по ночі до того острівця захожувати, коло брили на самоті вартувати, намагаючись віщ слова на ній прочитати.

Не раз і не два козарлюги на острівець ходили, поки вкінці набували тої завзятости, тої відваги козацької та розуміння обовязків своїх, що їх здатними до великих справ робили.

Так було колись у Великому Лузі. Кажуть люде, що останній, хто до брили прийшов, шлях до неї не найшов, був Кошовий Отаман Війська Запоріжського Кость Гордієнко, вартував він коло брили дві ночі, всі заповіди вивчив, але на третю сил козацьких не вистарчило, не пішов, тому закляття не знав, та хоч щиро Україні служив, та як справжній характерник проти ворогів її та тих, що волю кривдили, ставав, але долі характерницької не мав.

Кажуть, що і Кошовий Кальнишевський по Лузі ходив, шляхів до того острівця шукаючи, та не знайшов.

З тої пори вже ніхто на тому острові характерницькому не бував, самий шлях до нього заріс, здичавів, так що навіть ті Москалі та Німці, що мапи Великого Лугу здіймали, його не знайшли, так і залишився він на мапі незазначеним.

Але одної осені погожої та ясної майже в саме полудне стала темрява, сонце почорніло, на кілька хвиль серед білого дня ніч стала, а як розвиднілось на самому краю Української землі, під самими Карпатами щось наче громовиця загуло, застогнали гори, лісами-лугами-ярами луна покотилась, загуло та гуло чим дальше тим більше і в день і в ночі, а ночами заграва здіймалася, мов блискавка блискала.

Здрігнулись на острові самітні старі велитні. Невжеж гармати. Невжеж за волю бються. Невжеж забуяє у Великому Лузі вільне життя.

Незабаром і звістку принесли хвилі Дніпрові, що Дністром у Чорне море кров тече, що кров та ріжних народів, та чимало там і рідньої української, але лише крапка її за Україну понад Стрипою, Черемошем та Прутом ллється, а решта за чужий проклятий стяг марно витрачається.

Цілий рік гармати гули, все близче й близче насувалися: вже Припеть у Дніпро струмки кріваві стала припливати. Тай другий і третій рік безнастанно гули-ревли гармати, кров українська і Дніпром і Дністром у Чорне Козацьке море текла.

Скаржився, сумував Дніпро.... Раптом, на третій

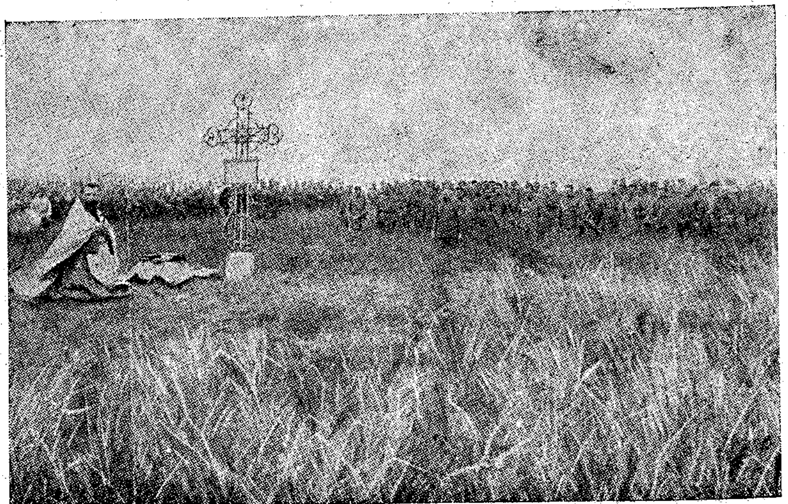

Запоріжська Дивізія полк. П. Болбочана підчас Богослуження за душі козацьких предків на Хортиці під хрестом, де колись стояла церква давної Січі.

рік пійшли хвилями його вигуки, співи, гомін із старого Києва. Оповідав Старий Великому Лугові, що в Києві, як в старовину, віча збіраються, за Вкраїну битись присягаються, „Славу“ кричать.

Незабаром рушниці над самим Дніпром затріскотіли, гармаги загукали. Пороги голосно загомоніли Великому Лугові сповіщаючи: „Гей, Старий, наші вже бються, чекай гостей, либонь і до тебе прийдуть.“

А потім з Альти, з Сули, з Ворскли прийшли вісти: „бється Україна за волю свою“. Чорне море оповістило: „прийшли, над берегами гарцюють, з малих гарматок у великі чужі ґалєри садять, не лякаються“.

Вкінці і до Великого Лугу прийшли, над Кінською та повище Хортиці стали, по Лугу ходили, до Хортиці старим січовим городищам кланятись ходили, старовинних пісень співали. Прийшли, більшість по новому, чужому вдягнена, але й чубаті були в куцанах та жупанах.

Гарцюють по Лузі чубаті, звенять сурми, іржуть коні, шукають шляхів на острівець, мабуть, мабуть знайдуть завзяті, мабуть зимувати у Великому Лузі позістануться, до червоної скелі ходитимуть, великих заповітів вчитися будуть.

Не сталося.... одної ночі, при світлі сонечка козацького-місяця ясного кудись пішли. Одні на південно-захід, другі на північно-схід, пішли і.... зникли.

Довго після того десь далеко гармати гули і знову чужі люде у Великому Лузі над Дніпром порядкують, але не нудяться вже старі велитні, а чекають з певністю та вірою: не булож їх 200 років, а вернулися.

Встав з могили останній Лицар січовий Кость Гордієнко, Отаман Кошовий, ходить над Кінською та Кучугуром обдивляється, сам із собою розмовляє: „Були, справді були. Вернулись. Навіть моїм іменем звалися. Неславу мою під Полтавою — під Полтавою-ж помстили. Прапрадідівських звичаїв та одягу не цуралися. Тут гарцювали. До останнього з переможним ворогом битися присягали. Бідного не кривдили, не цуралися. У нерівному бою з Москвою проклятою очі у них як, у орлів світилися.

Були тут мої хлопці, були. Тепер десь у чужину як і ми бідолашні пішли, або в лісах поховалися.

Гей, Кінська річко з чорною водою; гей тихий Кучугуре, гей Діду Дніпре; гей Батьку Великий Луже, а чи вернуться ще раз?“

І плюскоче Кінська чорною водою: — Вернуться, Батьку Кошовий! І бє в береги Кучугур: — Вернуться, Батьку, твої козаки! Стугонить Дніпро порогами: — Вернуться, прийдуть, виженуть ворогів! шумить Великий Луг лісами та байраками: — Вернуться, ще раз прийдуть, до острівця характерницького шляхи найдуть, заповіти знатимуть, пануватимуть!

Від Адміністрації

Трете число нашого журналу висилаємо всім тим адресатам, котрим вислано число 1. та 2. При тому просимо тих, які не надіслали ще передплати за ці числа, щоби негайно вирівнали належитість, бо інакше наступних чисел вже на їх адреси не вишлемо.

Посилаємо оце число також як оказове на адреси передплатників ще кількох українських часописів з проханням надіслати передплату або повернути число Адміністрації.

На кватирі
Підхор. Р. Купчинський і під вікном підхор. Теодорович. Соснів 20. VI. 1916 р.

Перша стріча

Роман Купчинський

(Докінчення)

На шляху замаячіла зправа від нас якась купка людей і коней. Рітмайстер подивився через далековид і крикнув до нас:

„In Schwarmlinie vorwärts!“, а сам зібрав своїх їздців і чвалом подався вбік обїзджаючи той гурток людей. Ми зараз зробили розстрільну і вкупі з мадярськими жандармами підходили з готовими крісами під гору. Тепер вже добре було видно, що гурток, який їхав до нас шляхом — це Москалі. Але щож це вони везуть? Кожен віз запряжений у шестеро коней. Зовсім подібне до гармат. Але ось вони вже близче. Ну, слава Богу, що не гармати, а лишень муніційні вози, бо з гарматами не легка була-би справа! Могли нас почастувати картачами.

Москалі здається нас не пізнали, бо їхали собі зовсім спокійно й безжурно. Видно не дуже їм спішилося. Коні йшли нога за ногою, а вояки ліниво тягнулися за возами, не причуваючи нічого злого. Тому немало здивувалися, як почули стріли проти себе і збоку. Вони спочатку махали шапками і кричали: „То свої, то свої! Не стріляйте!“ Але, коли кавалєрія приближилася до них, вони пізнали Австрійців і дали вогня. Ми з долини бачили все дуже добре. На переді свого відділу гнав з витягненою шаблею рітмайстер. По першій ворожій сальві його кінь станув дуба й повалився на землю разом зі своїм паном. Але за хвилю рітмайстер вже на другому коні гнав дальше.

Тепер Москалі побачили своє безвихідне положення. Зпереду мали нашу кавалерію, а збоку нас. Їх старшина спняв коня і кинувся в гущавину, лишаючи своїх підчинених на ласку і неласку судьби. Також і чета піхоти, яка мала хоронити муніційні вози, пустилася на поперек полем. Осталися самі артилеристи і ті з витягненими шаблями ждали нападу кавалерії. А кавалерія чимраз близче і близче була до них. Знову загреміли російські стріли й два чи три коні перевернулися. Решта не зважаючи на те гнала дальше. Тепер ми почали стріляти. Кулі вдаряли по дорозі й дзвенькотіли до каміння. Ось один Москаль схопився за груди і злетів з коня. А кавалерія вже настигала. Коні мало животами землі не діставали. Ми мусіли перестати стріляти, щоби не ранити часом своїх. Але й кавалерійські стріли могли нас зачіпити. Тому ми стрималися і полягали в розстрільну дожидаючи кінця. Здавалося, що розігнані коні своїм розгоном згнетуть Москалів. Але Москалі передвиділи це. Тому поховалися за вози й так думали приняти безвиглядну боротьбу. Ось вже перші ряди їздців влетіли ураганом на ворогів. Рітмайстер вдарив одного з них шаблею на відливі Москаль з розрубаною головою впав з коня. Але на його місце висунувся якийсь „старший“ і станув проти рітмайстра. Рітмайстер вдарив на нього, але не так легко було одоліти противника. Раз і другий і третий ізхрестилися шаблі, та ніхто з них не подавався. Москаль стягнув коротко коня і відбивав всі удари. Шаблі миготіли до сонця як лискавки. Раз по раз розносився їх бренькіт. Ми з запертим віддихом слідили перебіг страшного двобою. Стріляти не можна було, бо куля могла легко ранити свого. Тому треба було зіставити їх власній зручности. Боротьба тревала вже з 5 мінут. Ніхто з них не міг зробити вжитку з револьвера, бо один кепський рух, одна помилка рішала про життя. Оба добрі рубаки, оба відважні і притомні — оба невгнуті. І хто зна, якби була та боротьба скінчилася, якби не закінчив її один наш Гуцул-кавалерист. Він скрутив свого коня і знайшовся за плечима Москаля. Блиснула шабля, і московська голова відскочила, як головка капусти. Москаль розхрестив руки й упав до долу. Але і наш кавалерист малощо не пожив смерти при тому. Бо другий Москаль хотів пімстити смерть свойого старшини й стрілив в його сторону. Улан кинувся з конем у бік і за хвилю зарубав і того Москаля. Здавалося, що куля не поцілила його. Щойно потім довідалися ми, що куля пробила йому руку, але вона, як сам казав, його не знесилила, а ще більше розярила. Цею зраненою рукою зарубав ще ворога.

По смерти старшини боротьба скоро скінчилася. Москалі стратили відвагу. Не минуло і чверть години, а двацять ворожих трупів застелило дорогу. З наших був ранений тільки один — той Гуцул — улан.

Деякі московські коні попадали від куль, тому не можна було забрати муніційних возів з собою. Забрали лиш один. Тепер треба було чимскорше вертати до Верецьких, бо кожної хвилі могли на нас напасти Москалі. Шляхом годину перед нашим приходом перейшов туди один російський полк. Так оповідали нам селяне з Ботелки. Вертати тою самою дорогою назад було для нас небезпечно і задалеко. Тамтуди рушила тільки кавалерія і забраний російський муніційний віз. Ми знову мали йти горами коротшою дорогою.

Зі стрілецького побуту: Кують коня. Соснів 14. VI. 1916 р.

Саме вечеріло. Чорні хмари затягнули небо і зачав накрапати дощ. Пускатися самим невідомими стежками було неможливе. Та тут зараз взяли ми провідника з Ботелки і за хвилину скрилися в густім смерековім лісі.

Спершу, доки було видно, йти було ще яко-тако. Хоч дощ розмочував землю під ногами, то все таки можна було ступати з каміня на камінь, з колоди на колоду. Але коли запала ніч, дощ покріпшав і темнота утруднювала дорогу. Що ступінь, то котрийсь з нас падав в болото. Чим глибше в ліс, тим темрява ставала більша. Небо темне аж чорне висіло над головами і малощо ріжнилося від верхів ліса. Що хвиля, то дощ змагався. Ми йшли один за другим довгим витягненим гусаком. Що хвиля, то хтось відбившися від решти, свистом шукав товаришів. Щоби хто не згубився, то ми рішили вкінці почіпатися один другого за плащ і в той спосіб іти. Тож перший вчіпився провідника, а першого решта братії і так рушили в дальшу дорогу. Тепер падали не так часто, але зате по 3 і 4 на раз, бо один тягнув за собою другого. Було так темно, що на два кроки не видно було. Як міг наш провідник зорієнтуватися, того я не розумію. А він йшов певним кроком, хоч нічого не бачив і щей нас заохочував.

По 5-ти годиннім поході сповістив нас, що ми вже під Лібухорою. Кінчився ліс, а зачиналися поля. Ми увійшли на розмоклу стерню і почали сходити вділ. Але зараз йти до села було небезпечно. Раз, що село москвофільське, друге, що могли бути там московські патрулі. За той час дощ устав. І видніше вже було, бо ліс не заступав. Сотник вислав до села стежу, щоби вона в першій хаті довідалася, що є. Решта хлопців полягала під копами, самі перемоклі і на мокрій землі. Не зважаючи на те, всадивши сніп під голову, кожний з нас заснув.

Та недовго довелося спати. Знову пустився дощ і зимні каплі побудили нас. Та саме на той час вер-

нула стежа зі села і донесла, що в селі Москалів нема і що можна буде закватируватися, наніч у свя щенника. На таке кожний схопився на рівні ноги, бо яснів йому солодкий відпочинок на сухім сіні. Ми рушили. Через якісь городи, плоти, і щераз городи і щераз плоти. Вкінці дійшли ми над беріг річки. Річка невелика, але тепер зібрала і шуміла, як Прут у повінь. Вправді провідник казав, що десь недалеко є кладка, але ми не шукали за нею. Хлопці рушили в брід через воду і з тяжкою бідою дісталися на другий беріг. Я тоді загубив шатрове полотно, яке я мав один на цілу сотню. Тепер уже пішло нам лекше. Попівство не було далеко. Ми розкватирувалися там, сотник назначив варту і ми поклалися спати. Якжеж щасливий чувся кожний з нас, закопавшися в сухе, пахуче сіно. Раненько, як щойно сонце виглядало зза гір, заалярмував нас вартовий. Вибіг з хати сотник і решта старшин.

„Що сталося?“ запитав вартового.

„Пане сотнику! Зза гори показався відділ козаків і спрямував у сторону села!“

„Значить, погоня, панове!“ сказав півголосом сотник до старшин.

„Збиратися!“ загремів приказ. І за 5 мінут ми вже виходили в дальшу дорогу. Тепер ішов з нами другий провідник.

День був гарний і теплий. В стороні Верецьких чути було глухі гуки гармат. Іти було добре, бо земля була каміниста, не розмокла. Все таки труди попереднього дня так висилили хлопців, що слабші почали падати. Лишати їх не можна було. Тож сильніші помагали їм і так дотяглися ми гірськими стежками та яругами до Гусного. В Гуснім казав сотник для кількох найслабших взяти підводу. Ми відійшли далі, а вони ще ждали на підводу. Серед того, як вони сідали вже на віз, хтось зблизької віддали стріли до них. Візник одначе затяв коні і вони не могли покарати невидимого ворога. Мало помало ми зближалися вже до Верецьких. Минули і Біласовицю. Гриміт гармат щораз то кріпшав. Значить, Москалі підійшли вже до Верецьких. Тільки щоб нам не заступили дороги!

Перші російські полонені, взяті в полон У. С. С-ами в 1914 р. в Карпатах.

Зараз на передмістю Верецьких вдарило нас в очі це, що на кожній хаті виднівся образ Ісуса Христа, чи Марії Діви. Видно, що населення прочувало прихід Москалів і тим способом хотіло хоронитися від їх грабежей.

Ледви ми вїхали до Верецьких, зараз сотник зарядив збірку обох чет. Дві четі, що не йшли під Сянки, стояли вже другий день у безперервнім огні.

По двох годинах пішли ми на позиції і там зачалася наша друга стріча з Москалями — битва під Верецькими дня 28. IX. 1914. р.

Листопадові події на Великій Україні в 1918 р.

Написав *Евген Зибликевич.*

І. На передодні

Несподіваний розгром німецьких армій на західньому фронті, а вслід за цим розклад і деморалізація німецьких збройних сил в краю й на Україні, де на ці сили опиралася ціла українська державність гетьманщини, були цим головним моментом, що прискорив листопадові події на Україні в 1918 р.

Серед німецької окупаційної армії на Україні потворились »Зольдатенрати«, деморалізація з кожним днем росла, кожний день давав щораз то більше доказів, що німецька збройна сила на Україні зводиться до властивої ролі — пасивних глядачів у внутрішних відносинах на Україні. Та нажаль до такої ролі вона зачала зводитись за пізно.

В цей час не було ще на Україні власної армії, не було тої сили, що моглаб заступити німецькі штики. Почалось горячкове шукання такої сили, що моглаб хочби в частині заступити силу німецької окупаційної армії.

В межах тодішної української Держави нічого було шукати за такою готовою силою; її під рукою не було. Зачав тоді гетьман шукати її поза межами України.

Зачалось з одного боку залицяння гетьмана й гетьманського уряду до командування союзних військ антанти, що стояли на Балканах, а з другого боку пішли залицяння в бік московських формацій на Донщині, Кубанщині, Кавказі, в Астраханській та Терській области.

Всі вищезгадані московські формації були підчинені загальному керовництву й командуванню ґен. Денікіна та його ставки, що була тоді в м. Катеринодарі на Кубанщині. Формування та єднання цих сил проходило під гаслом боротьби з большевиками та комуністичним устроєм взагалі. Сам же Денікін, його найблизче оточення й помічники були спадкоємцями цих самодер-

жавно-монархічних тенденцій, що за їх віднову брався ще в початках революції, бо в 1917 р., ген. Корнілов.

Очі гетьмана та його уряду в пошукуванню за тою новою, готовою силою, на котру він мігби спертися, були спрямовані не на резервуар власної, національної енерґії й динаміки, а власне в той бік, звідки не можна було, при найкращих умовинах навіть, діждатись помочі й піддержки. Навпаки з цього боку міг прийти швидче чи пізніше лише удар в спину так для самого гетьмана як теж для української державности. Бо так командування союзних військ, як теж загальне командування московськими формаціями в особі ґен. Денікіна були з ґрунту ворожі самоіснуванню самостійної України.

Рік 1918. Старшини Січових Стрільців у Київі та гості з коша У.С.С. В першім ряді сидять від ліва: сот. лікар Др. Ів. Рихло, сот. П. Пасіка, сот. лікар Др. К. Воєвідка, отаман Др. Никифор Гірпак, полк. Е. Коновалець, отам. Рожанковський, сот. В. Дідушок, полк. А. Мельник, сот. Р. Сушко.

Утворилась дуже сприятлива ситуація для тих чорно-сотенних московських кругів на Україні, що вже від довшого часу опавутинювали гетьмана, а навіть без його відома »заварачівалі всемі делами«. Події та обставини складались так, що московські круги на Україні були певні, що приходить і близький той час, коли буде можна здійснити їхню мрію, привернути на Україні стан московської дійсности зперед 1917 року і з Київа зачати »собіраніє« чи віднову »єдной-неделімой«. Здавалося їм, що в здійснюванню їхніх плянів ніхто їм перешкодити не зможе. Для асекурації їхніх плянів зробили вони все. В другій половині гетьманщини московський елемент почував себе й був фактично господарем на Україні.

Українське село стероризоване карними експедиціями мовчало. Повстання притихли. Московське поміщицтво, що за час гетьманщини уладилось по давньому на своїх маєтках під охороною шовіністичних, московських »карательних отрядів«, зачало набирати повітря, стало поширювати свої впливи на провінціональні міста й містечка, на державні установи, викидаючи відтіля небажаних їм »нефахівців«, а на опорожнені місця втягано »фахівців«. Посади в »Державних Вартах« (себто поліції) обсаджувано виключно чорносотенними царськими служащими. Під покришкою допомоги Денікінові в його боротьбі з большевиками формовано головним чином по більших містах України офіцерські дружини з добровольців, бувших царських старшин, жандармів, поліцейських, чорносотенного студентства, тощо. Робота військових аґентів Денікіна йшла вповні безконтрольно. Наче гриби по дощі зачали появлятись московські старшини в золотих царських погонах на улицях столиці й ґубернських міст. Під носом гетьманської резиденції виспівувала московська офіцерня по ресторанах й кофейнях царські гимни, вивязувались щораз то частіші конфлікти поміж офіцернею і прохожими на вулицях, що мали сміливість балакати по українськи.

Самопевність московських зайдів зачала виливатись в явне провокування й насмішку з їхнього боку всего того, що мало національно-український характер.

В останні ж дні перед повстанням почалась гра в зовсім отверті карти. До Київа зїхались представники московських військових формацій, цих що були поза межами й цих, що були в межах України, для переговорів з гетьманським урядом й представниками московських політичних партій.

Вислідом всіх цих »переговорів« було видання гетьманом маніфесту дня 15. листопада 1918 р., що сповіщає населення України про злуку України з Москвою.

Маніфест, що був висвітленням замаскованої досі роботи останнього гетьманського уряду й зафіксованням цілого ряду уступок тогож уряду, за час його діяльности, в користь московських кругів а на шкоду українській державницько - національній ідеї, не вспів ще розійтись по всій Україні, як з Білої Церкви піднято Січовими Стрільцями повстання-протест проти злуки України з Москвою.

Перші дні так званого протигетьманського повстання дали силу доказів на те, наскільки ненормальним й неприродним в тогочасних умовинах був експеримент самого факту проголошення гетьманщини й гетьманського перевороту при допомозі чужих й посторонніх сил; як дуже не відповідав тогочасному процесові ферментаційному, в якому находились широкі маси України реакційний курс внутрішньої політики гетьманщини; як дуже він противився цим настроям, що витворювались в поодиноких етапах революційноїдоби на Україні.

Прихід Німців і проголошення гетьманщини перервали насильно хід революції на Україні. Це була гать для ріки, котрій перешкоджено далі плисти нормальним руслом. Гать ця мусіла швидше чи пізніше бути перервана силою нагромадженої енерґії.

II. В Білій Церкві

Ще на кілька день перед повстанням ходили поміж Січовими Стрільцями в білоцерківських бараках глухі вісти про недалекий похід. Безупинне поготівля, питання: коли, куди, проти кого, горячили думку Стрільця. Апетит на Москалів-чорносотенців був дуже загострений; червоною плахтою мигали перед очима Стрільця золоті московські погони.

Чогось нетерпляче ждали Стрільці і були радісні ці діти бурі перед бурею, яку й вони чули в повітрю.

Після обіду дня 16-ого листопада уставилась на приказ сот. Роґульського перша сотня СС. перед

своїм бараком. Стрільці других сотень не могли вийти з дива. Перший раз побачили своїх товаришів з першої сотні не в звичайних сукняних стрілецьких шапках, а в сталевих шоломах. І через те вигляд у них був інший: залізні голови при цій білоцерківській поставі на »позір« із задивленими перед себе непорушними очима і скаменілим корпусом робили сильніше ніж звичайно враження спіжевих статуїв.

За хвилину сотня відійшла з бараків в місто, що було в трьох верстах, розоружувати поліцію та переймати всю владу в місті й на двірці в свої руки.

Без опору і бою місто і стація були заняті і вдержані стрілецькою сотнею.

Так зачалось повстання, що в калюжі ворожої крови змило образу нанесену українській Нації та її державній самостійности з боку конаючої царської Москви.

В ранці дня 17-го листопада оповіщено Стрільців про федералістичний маніфест гетьмана. Свідомість цього порушила брутально найтонші струни Стрілецької душі. Було так, начеб хтось образив смертельно кожного Стрільця особисто. Загорілась іскра в душі, від котрої бухнув національний пожар.

Цьогож дня вечером захопила друга сотня СС. (сот. Думін) вузлову стацію в напрямку Київ — Хвастів. Команду двірця й хвастівського ґарнізону обняв сотник Роман Сушко.

III. Стрілецький марш на Київ

Як приняли московські руководячі круги у Київі вістку про захоплення Січовими Стрільцями влади в Білій Церкві й Хвастові, а головне, в який спосіб московське командування думало здавити »Сечовіцкій мятеж«, трудно сказати. На всякий випадок ця обставина, що московське командування без проволікання поспішило вислати найкрасчі військові частини київського ґарнізону для ліквідації »бунту«, доказує, що воно рішило й хотіло за всяку ціну здавити в зародку »мятеж«, а що найменше вхопити ініціятиву акції в свої руки, а витрутити її з рук командування СС-ів.

Одно і друге командування розуміли конечність наступу та захоплення ініціятиви; одно і друге розуміло, що перехід до оборони закінчився би капітуляцією і цілковитим знищенням тої сторони, що до такої оборони добровільно перейшла чи перейти була присилувана.

І власне за вдержання чи вхоплення ініціятиви був зведений рішаючий бій зовсім припадково поміж с. Мотовилівкою й м. Васильковом.

З метою захоплення Київа вислало командування СС-ів свій аванґард зі ст. Хвастів дня 18-го листопада. Склад аванґарду був слідуючий: Третя піша сотня сот. Миколи Загаєвича, сотня скорострілів під командою сот. Федя Черника, перша чета II-ої сотні (хор. Роман Харамбура), два імпровізовані бронепотяги (один під командою сот. Романа Дашкевича, другий під командою хор...), й кінної розвідки.

З метою захоплення Хвастова вислало московське командування з Київа свій аванґард в силі: одного баталіону добровольців московських старшин, одного полку зі складу гетьманської »Сердюцької Дивізії«, один справжній бронепотяг, одну гарматню батерію та ескадрон кінноти (цей останній ізза непригожого для кінноти терену участи в мотовилівському бою брати не міг).

Стрілецьким аванґардом командував сот. Черник, аваґардом московським полк. Святополк Мірський.

Посовуючись по залізничому шляхові Хвастів — Київ опинився стрілецький аванґард під ніч дня 18 листопада на ст. Мотовилівка і в той же час в руках команданта аванґарду находилась відомість, що ворог підійшов до ст. Васильків.

Один зі стрілецьких старшин телеграфував зі ст. Мотовилівка своїм боєвим товаришам до Хвастова: »Нічого не знаємо про силу ворога, знаємо, що його мусимо перемогти, знаємо, що напроти себе йдуть дві виключаючі себе взаїмно ідеї. Думаю, що швидко побачимось, а привезіть з собою богато китайки. Київ мусить бути наш. Стефанишин«.

І справді на слідуючий день ранком, як закипів завзятий бій в мотовилівських лісах й на плісецьких полях, кинено в допомогу стрілецькій боєвій лінії одиноку резерву, що тоді була під рукою; дві четі другої стрілецької сотні.

Мою чету підвіз майже під саму боєву лінію бронепотяг сот. Дашкевича. Командант другої сотні сот. Думін дістав доручення продовжити стрілецьке ліве крило, захопити село Плісецьке згл. вибити з нього ворога й таким чином вийти в обхід ворожого правого крила. Цей маневр, що його виконавцем був сот. Думін з четою хор. Мельника охоронив наше ліве крило перед обходом з боку ворога, а одночасно заатакував у рішаючий спосіб праве вороже крило.

У момент приходу моєї чети в центр стрілецької боєвої лінії ситуація була така: Цілий стрілецький аванґард сот. Черника ввійшов в безпосередний боєвий контакт з ворогом на право й ліво від залізничого шляху і в цьому контакті він находився вже згорою годину або й дві. Центр стрілецької боєвої лінії заляг розстрільною на краю ліса. Ворог вів наступ пісовуючись чистим хоч й горбковатим полем. Перша лінія ворожої боєвої лави залягла розстрільною проти стрілецького центру у відступі не більше ста кроків. Ліве крило ворога вже було зліквідоване (коли ходить про моральний бік — цілковито) геройською діверзією сильної стрілецької розвідки під командою сот. Миколи Загаєвича. Ліквідацію ворожого лівого крила окупили Стрільці геройською смертю усіх Стрільців розвідки й їх команданта сот. Загаєвича. Стрілецькі бронепотяги находячись в боєвому контакті з ворожим бронепотягом вели з ним смертельний поєдинок. Стрілецькі скоростріли а головним чином той, що ним особисто керував сот. Черник, паралїжували по мистецьки підхід ворожих резерв. Сила чисельна ворожа була наглядно подавляюча. Пекольний вогонь гармат, скорострілів та крісів, від котрого кипів мотовилівський ліс, казав, що бій йде на життя й смерть.

Дальший хід бою, який тревав до години третьої пополудні, доказав, що стрілецька воля: »Київ мусить бути наш«, був сильніший, аніж подавляюча чисельна перевага ворога.

Морально бій був виграний Стрільцями ще перед полуднем, фізично завершив нашу перемогу моральну бронепотяг сот. Дашкевича, який в поєдинкові гарматньому ушкодив й зранив ворожий бронепотяг на стільки, що останній мусів зійти з поля бою.

Тоді власне виїхали стрілецькі бронепотяги на висоту ворожих розстрільних й криловим вогнем кулеметів, що були на бронепотягах, висікли до решти ворога. Атакуючій стрілецькій піхоті прийшлось лиш ліквідувати недобитків. Москалям з боку Стрільців не було ніякої пощади, ніхто з золотопогонників не вий-

І-ша сотня С.С. на пароході в дорозі до Канева місяць перед роззброєнням С. С. Німцями в 1918 р.

шов живим. В полон брали Стрільці лише гетьманських Сердюків.

Цього самого дня під вечір Стрільці захопили місто і ст. Васильків, лишаючи на плісецьких полях сотні ворожих трупів на поталу собакам.

Дорого окуплена перемога СС-ів в мотовилівському бою рішила з військового боку успіх повстання взагалі, а дальший побідоносний стрілецький марш на Київ являвся нічим іншим, як лиш дальшим послідовним використанням ґрандіозного в даних умовинах успіху.

Після мотовилівського бою Київ мусів бути наш. І лише ця обставина, що розгром Стрільцями ворожого фронту з метою здобуття наміченого нами обєкту мав місце в 70 верстах від цього обєкту -- Київа, утворила фізичну неможливість взяти столицю з одного маху. Через те тільки Київ захоплено не 18-го або 19 листопада а 14 грудня 1918 р. Не менш певне й те, що перемога СС-ів в мотовилівському бою рішила про суто-національно-український характер повстання.

* * *

Пригадую ці щасливі часи, коли ми держали кріпко в руках побідну нашу зброю, коли у нас була певність, що цеї зброї нам ніхто з рук вибити не може, коли на плісецьких полях наша ідея святкувала славну перемогу-реванж за полтавський розгром Мазепиних полків.

Слово Мотовилівка ще й сегодня розгойдує до небосяжних вижин почуття втіхи й самовдоволення. Ще й досі дивною хлопячою радістю наповнюється душа, коли згадаєш, якій страшній небезпеці йшли ми на стрічу підчас першого бою в марші СС-ів на Київ

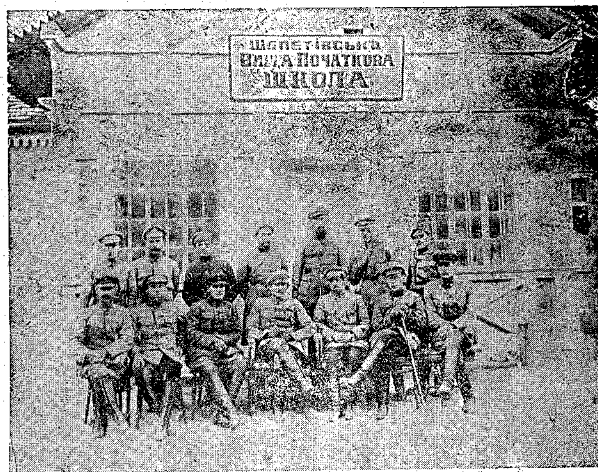

Штаб Корпусу Січових Стрільців.

в листопаді 1918 р.; з яким непогамованням, стихійним розмахом ми зачали і закінчили побідний бій в мотовилівських лісах й на плісецьких полях.

Ми знали й вірили, що Київ мусить бути наш!

З днів У. Г. А.

Картки із денника 17-літнього учасника визвольних змагань *Бекаленка.*

Дня 23 марта 1920 р. дістав я в канцелярії телефонічної сотні при Полевім Штабі явний приказ із перенесенням до тел. сотні ІІІ-ої бриґади, що мала находитись десь в околицях Затиша. Я зібрав стрільців, що мали їхати враз зі мною і ми подалися в сторону стації. В дорозі минає нас приспішеним ходом дві чети полевої сторожі. Полева сторожа, самі бувші ц. к. жандарми, — хлоп у хлопа, як звірі — пересунулись швидким ходом, розділились на дві части та укрились в протилежних сторонах перехресної вулички. „Певно Заболотний!" — майнула блискавкою в голові думка, бо в той час ціла Балта мала його на устах: говорили про нього большевики і Жиди — із безсильним страхом, говорили дядьки із почуттям власної сили, бож Заболотний — це не якась відірвана від пня народу одиниця — це символ незанузданої енерґії народу; згадували врешті про його існування і наші стрільці, котрим із якихнебудь причин побут в ЧУГА стався неможливим. — Чиж би дійсно на приказ червоних наші робили на нього облаву? Це неможливе.

На переді заторохкотіла дорожка, одна чета перетяла їй дорогу в місто, а друга окружила дорожку. В дорожці матроз обкрутив ремінь кріса об руку, котрою схопив за дуло і кинувся на стрільців. Розляглися крики, тупіт, хряскіт ломаних кісток — неописана метушня — це „очаянний" матроз пробиває собі дорогу через більш як півсотні випасених тіл старих, австрійських жандармів. За хвилю заторохкотіла по шосі повозка із змасакрованим тілом матроза а з ним кілька наших.

— До шпиталю — чи на цвинтар? — Розпитуюсь про причину: — наробив бешкету на двірці — команда стації не могла собі із ним дати ради, зателефонувала в місто — от і все. Надмірові енерґії не вщіплено висчих цілей і так вона марнується.

*

В Бірзулі два дні валяємось у почекальні на „своїх харчах", бо в поїзди впхатися неможливо. Вкінці командантові стації (б. У. С. С-ові), що руководився симпатією до моєї мазепинки — вдалося впхати нас

по одному до ваґонів залізнодорожного „карательного отряда“, якого завданням було гноблення повстання і удержання порядку на залізничих шляхах.

У ваґоні 2 Китайці, Турок (що його спершу я уважав за Жида), кільканацять руських, один жидок та і наш гульвіса, що признається до служби в Махна, Петлюри... Чистий інтернаціонал! — Настоящі комуністи зводять розмову на комуну — я вдаю, що не визнаюся в ній — вони горячаться, доводять єдиноспасаємість їх ідеї. Лиш Китайці та Турок бездумно сидять у кутках ваґону, а жидок мовчки — підзорливо кидає неспокійним оком по всіх та обсервує ціле товариство. Брат екс-махнівець та екс-петлюрівець підспівує злосливо: „Ох, яблочко та розквітається — Махно жида осідлав тай катається. Ні за Леніна, ні за Троцького, а за батька Махна гуляйпольського. Я на бочці сиджу, бочка котіться — ой як підеш на Петлюру — не воротішся. Я на бочці сиджу, а під бочкой слизько — утікайте комуністи, бо Петлюра близько...“ Репертуар невичерпаний, а „настоящі“ лютяться, кидається жидок, та — як кажуть — очайдух цей безмірні віддає їм прислуги в гнобленні повстання, тож йому багато можна... Чекаю з нетерпеливістю на Затише, щоб розпращатись із цим дуже інтересним, але й жахливим і невиносимо тяжким товариством.

*

30 верств від Затиша пішки українським болотом, що так обліпляється довкола підошев, що по кільканацяти кроках ледви тягнеш за собою ноги. Та нарешті перед нами мета подорожі: Колосово чи то пак Берґдорф, німецька кольонія, де розкватирувалася III. бриґада. Перед нами простягаються у виді хреста широкі дві головні вулиці. По обох боках вулиці просторі чотирокутні обійстя, обведені парканом. За обійстям в сторону піль — стирти сіна, соломи — свідчать про богацтво господарів. На перехрестю вулиць костел з когутом на хресті; коло костела школа із чудовим городцем, по якім проходжується старий чоловік, безвусий але з бокобородами — чистий тип Німця із середних віків. — В селі повно стрільців, всі зглядаються на наші звізди на шапках, як на яку дивовижу, витають стрічних старшин — не позбулись видко ще духа УГА. В канцелярії відносяться до мене чемно, але заразом і недовірчиво — уважають мене — як я довідався згодом — за насланого „слухательного духа“. Довідуюсь тут, що все військо прохарчовується по домах Німців та йду на визначену мені кватиру. Кватира — типове німецьке господарство — фотографічно подібне до всіх других: на великім обійстю, обведенім парканом, висипанім піском, стоїть по однім боці хата і господарські будинки, по другім керниця з журавлем та комора, з іншого боку замикають вид великі стирти соломи, сіна, кукурудзянки. Перед хатою, побитою ґонтами, красується гарний цвітник — знак, що мабуть мешкає в хаті дівчина.

На кілька днів передімною приїхав до бриґади комісар Дідуник. Нахвалявся, що зуміє прочистити бриґаду із контр-революційного елементу. Я приїхав саме в час орґанізування культурно-освітного кружка, що позістало тепер одинокою сферою ділання попереднього комісаря Ч.

Ми на культурно-освітних сходинах. Тов. М., що прикинувся великим комуністом, вияснює ролю релігії в творенні культури. Після нього виступає комісар Ч. Пояснює суть комунізму. Лице так мені знайоме приступаю близче: „Чи не пан професор Ч.?“ „Так, бувший професор, тільки не пан, а товариш“ — відказує комуніст, що при тім однак розуміє психольоґію наших стрільців, розуміє нашу траґедію. Ізза тої власне вирозумілости прислала большевицька команда для прочистки меткішого чи-то безоглядніщого комісаря — Дідуника.

*

Великодний Четвер. Ми вийшли із культ.-осв. сходин та стоїмо, розмовляючи перед Полевим Штабом. Дорогою із Neudorf-у надїздить вихром якась кавалерія — здалека вже мають якісь хоругвки. Жовто-блакитні? Та нема часу застановлятись: вони вже тут. Це кавалерія Шепаровича робить повстання проти большевиків. Заняли Полевий Штаб, ведуть до нього 3 арештованих комуністів-Галичан: Вовка, Кая та Дідуника. Останнього випровадили за село та розстріляли. В селі крик, гамір. Німці скептично задивляються на справу — неменш скептично і наше стрілецтво: чому не всі разом? Тепер будемо ні тут, ні там! Так загал — одиниці однак прилучуються добровільно до кавалерії. — З нашої сотні пішов пор. Мар., підхор. Бл. і інші. Кавалеристів однак огорнув шал: з нами або проти нас! Ганяються кіньми по подвірях, виганяють стрільців на дорогу: з нами! Ледви вдалось отаманові Льобковіцові зрефлектувати їх, що ми неузброєні - піхота - кавалерії завадою тільки будемо.

*

Великодна Пятниця. По відїзді кавалерії провід в руки бере комісар Ч. Вияснює він большевицькій команді, що вина не по нашій стороні; большевики, здається, не привязують ваги до цього інціденту, але помимо цього дістаємо ще перед полуднем приказ негайного вимаршу на фронт.

Стрілецький цвинтар в Станиславові.

З діяльности Тов. Охорони Военних Могил

Упорядкованням военних цвинтарів займаються у нас Товариства Охорони Военних Могил, яких є вже в краю доволі богато, та нажаль не всі вони проявляють живу діяльність. Це все залежить від місцевости та людей згуртованих в такому товаристві, а найбільше від виділу. Якщо добереться меткий та рухливий виділ, то завдання будуть напевно сповнені, а товариство існуватиме не лиш на папері, але і в дійсности.

Богато залежить і від одиниць. В кожному такому виділі, коли трапиться одиниця з ініціятивою, то вона зуміє не лиш бути душею цілого товариства, та своїми думками і проєктами захоплювати других, але зуміє найти способи, як заохотити других до праці, щоб довести діло до кінця. Ці Товариства Охорони Военних Могил, в яких є дібраний виділ або в яких найшлася бодай одна люди на з ініціятивою, можуть похвалитися гарними успіхами і не має труднощів, яких би вони не побороли. Найдеться і час і гроші і спосіб на все.

В попередньому числі нашого журналу були поміщені світлини з цвинтарів у Рогатині та Тернополі. Прегарний пам'ятник на рогатинськім цвинтарі завершений завдяки проф. Ю. Камінецькому та завдяки рухливості рогатинського Тов. Охорони Военних Могил. Треба згадати при тому, що один з найкращих наших мистців архітектів інж. Грицай занявся горячо цею будовою, виготовив проєкт і перевів його в діло, що являється дійсним зразком видержливости стилю, краси й мистецького полету.

Упорядкованням тернопільського военного цвинтаря занявся колишній командант Коша УСС. Д-р Н. Гірняк. При піддержці тернопільського громадянства, при добрій волі місцевого Тов. Охорони Военних Могил цвинтар цей упорядковано гарно й солідно, так, що Тернопіль може сміливо повеличатись, що й він сповнив своє завдання.

Не остав позаду і Станиславів. Маючи за собою велику, ще недавню традицію, Станиславів виявив не лиш богато доброї волі, але й богато жертвенности. Станиславівський военний цвинтарик упорядкований зразково і на кожному кроці помітне там уважливе око проводу. Станиславівський виділ Тов. Охор. Воєн-

Пластова молодь садить квіти на стрілецьких могилах в Станиславові.

них Могил на чолі з проф. Данишом сповнив своє завдання з правдивим пієтизмом для справи. Стоїть там 143 могилок прегарно оборудованих, з бетоновим обрамованням та бетоновими хрестами. Могилки рівнесенькі, під ряд, стежки висипані білесеньким піском аж око милується. Посторонньому глядачеві, коли доводиться побувати на цьому воєнному цвинтарикові, мимохіть стає відрадніше на душі. Він бачить, що і в нас найдуться ще люди не лиш зі серцем і сантіментом, але і з культурою. Бо цінити минуле і зберігати його, це не є тільки вимогою хвилі, настроїв та почувань, але й вимогою культури.

Станиславівська Філія Охорони Воєнних Могил задумує ще виставити памятник »Незнаному стрільцеві« й упорядкувати воєнні гроби в повіті. На цю ціль потребує грошей. Тому звертається цею дорогою за жертвами до всіх громадян, які розуміють вагу традиції та пошани минулого, прохаючи посилати датки на адресу: Укр. Коопер. Банк в Станиславові, на книжечку ч. 724. Для родин, які шукають за незнаним місцем поховання своїх на війні погибших членів подає, Філія список назвищ тих, що спочивають в упорядкованих Товариством могилах на станиславівському цвинтарі.

1. Стріл. Михайло Бумич, ур. 1895 р.
2. » Василь Артус, 1893, Підпечари, Товмач.
3. » Василь Воронич, 1897, Глубока Богородчани.
4. » Василь Левицький, 1899, Пакість Мостиска.
5. » Юрко Залевський, 1892, Іваниківка Богород.
6. » Володимир Басляник, Снятин.
7. » Карло Новаковський, 1887, Бучач.
8. » Василь Бульбяк, 1894, Бартатів, Городок.
9. » Микола Дідух, 1894, Снятин.
10. » Дмитро Чубрик, 1889, Пороги, Богородчани.
11. » Лука Берник, 1901, Збараж.
12. » Іван Фединець, 1894, Сколє.
13. » Іван Кулка, 1892, Лопушанка, Самбір.
14. » Іван Курилюк, 1897, Яворів, Косів.
15. Стар. стріл. Штогрин.
16. Стріл. Микола Дурак.
17. » Іван Конішак, 1886, Самбір.
18. » Михайло Стефурак, 1897, Делятин, Надвірна.
19. » Іван Ковач, 1890, Дмитровичі, Мостиска.
20. » Іван Мельничук, Коломия.
21. » Василь Ваврик, 1894, Яворів.
22. » Степан Мартинюк, 1897, Маркова, Богород.
23. » Мих. Могиляк, 1894, Королівка, Товмач.
24. » Мик. Головчак, 1894, Дорогів, Станиславів.
25. » Василь Стефурак, 1896, Кривець, Богород.
26. » Дмитро Шкварук, 1888, Олешів, Товмач.
27. » Вас. Стефанюк, 1894, Тарновиця л., Надвірна.
28. » Михайло Сеньків, 1899, Товсте, Скалат.
29. » Микола Камінецький, 1896, Товсте, Скалат.
30. » Мих. Темний, 1901, Гарачівка, Перемишляни.
31. » Василь Бабій, 1899, Полівці, Чортків.
32. » Вас. Кутницький, 1900, Девятники, Бібрка.
33. » Антін Зборовський, 1886, Гринів, Бібрка.
34. » Іван Федорійчук, 1899, Тростянець, Снятин.
35. » Андрій Обладан, 1893.
36. » Іван Камінський, 1900, Бариш, Бучач.
37. » Ів. Корчинський, 1897, Синевідсько в. Сколє.
38. » Федір Іваночко, 1896, Ямниця, Станиславів.
39. » Вас. Жураковський, 1899, Ганківці, Снятин.
40. » Федір Романюк.
41. » Микола Цибулька, 1896, Стрий.
42. » Іван Чулій, 1898, Наливка, Калуш.
43. » Дмитро Дудяк, 1885, Кутиска, Товмач.
44. » Іван Берчук, 1894, Литвинів, Підгайці.
45. Стріл. Іван Бойців, 1895, Ворона, Товмач.
46. » Михайло Корчинський, 1897, Розлуч, Турка.
47. Сотник Трофим Лісовий, 1892, Сокиринці, Полтава.
48. Стріл. Василь Струк, 1890, Семигенів, Стрий.
49. » Федір Петришин, 1798, Хомяківка, Станисл.
50. » Дмитро Попик, 1895, Цепів, Бережани.
51. Вістун Яків Халупенко, 1889, Ланчин, Надвірна.
52. Стріл. Максим Домин, 1895, Містковичі, Ст. Самбір.
53. » Іван Копців, 1897, Бабухів, Рогатин.
54. » Тома Пелех, 1892, Сороки, Львів.
55. » Микола Кароль, 1900, Станиславів.
56. » Роман Хрупис, 1888, Вербяни, Яворів.
57. » Дмитро Гаврилюк, 1897, Хомяківка, Товмач.
58. Кан. Федір Тимків, 1895, Коропець, Бучач.
59. Стріл. Гриць Цюпа, 1900, Гринівці, Товмач.
60. » Софрон Скінський, 1890, Тори, Сокаль.
61. » Микола Лукасюк, 1885, Заболотів, Снятин.
62. » Степан Кручай, 1890, Добрівляни, Дрогобич.
63. » Петро Микитюк, 1896, Свобідка, Коломия.
64. » Петро Горнюк, 1884, Золотники, Підгайці.
65. » Юрко Гавриленко, 1895, Битьків, Надвірна.
66. » Бартко Гавриш, 1894, Калинівщина, Чортків.
67. » Микола Юращук 1890, Новосілка, Товмач.
68. » Яків Довбуш, 1887, Загвізд, Станиславів.
69. Козак Володимир Татанко, 1894, Бердичів.
70. Стріл. Мик. Боровський, 1873, Зол. потік, Бучач.
71. » Анастазій Костенко, 1892, Донська губернія.
72. » Федір Кобрин, 1880, Товмач.
73. » Іван Лесюк, 1898 Пуків, Рогатин.
74. Вістун Іван Заремба, 1892, Загвіздь, Станиславів.
75. Стріл. Осип Любмарч, 1875, Відень, III.
76. » Дм. Шмігельський, 1901, Фірліївка, Золочів.
77. » Іван Міхурчик, 1900, Темерівці, Станиславів.
78. » Федір Сас, 1900, Бабухів, Рогатин.
79. » Сава Русон, 1880, Серет, Буковина.
80. Козак Петро Юрчанюк, Київ.
81. Вістун Василь Мартищук, Жабє, Косів.
82. Стріл. Василь Руснак, 1888, Чернелиця, Товмач.
83. » Гринько Бойчук, 1882, Віргам, Снятин.
84. Полк. Гриць Хміленко, 1893, Лозов, Катеринослав.
85. Хорун. Степан Сміх, 1894, Гниловоди, Підгайці.
86. Лікар Др. Микола Дикий, 1855, Перемишль.
87. Хорун. Юліян Срецький, 1882, Богородчани.
88. Підпоручник Мирослав Комаринський.
89. Сотник Володимир Тотоєскул, 1896, Спас, Буковина.
90. Стріл. Микола Васалашко, 1897, Отинія, Товмач.
91. » Гринь Климович, 1891, Скнилів, Львів.
92. » Дмитро Ткачук, 1895, Вербіж виж. Коломия.
93. Вістун Іван Ліпінський, 1875, Дутківці, Броди.
94. Стріл. Федір Мойсе, 1900, Перемишляни.
95. » Осип Вавринюк, 1901, Константинів.
96. » Осип Голендер, 1897, Ворона, Товмач.
97. » Мих. Ласічник, 1899, Дебеславці, Коломия.
98. » Михайло Корнійчук, 1897, Винниця.
99. » Павло Береза, 1888, Синевідско ниж. Сколє.
100. » Степан Коник, 1893, Дубановичі, Рудки.
101. » Кондрат Красний, 1897, Олешинці, Перем.
102. » Федір Романський, 1900, Городок, Львів.
103. Канон. Никола Заліщук, 1900, Чорнокінці.
104. » Василь Козолис, 1898, Голобівка, Самбір.
105. Стріл. Степан Олексин, 1894, Глибоке, Богород.
106. » Олекса Бубнюк, 1899, Турка.
107. » Степан Климко, 1895, Жиличі, Городок Яг.
108. » Данило Григорців, 1890, Горигляди, Товмач.
109. » Дм. Шупачинський, 1900, Петрилів, Товмач.
110. » Василь Гисович.
111. » Іван Бутів, 1889, Гарасимів, Городенка.

112. Вістун Микола Бедрило, 1898, Ставчани, Городок.
113. Канон. Волод. Хованець, 1895, Липовець Київ.
114. Стріл. Степан Місевич, 1891, Каспрів, Заліщики.
115. » Іван Олещук, 1890, Мушкатівка, Борщів.
116. » Іван Свистун, 1898, Платківці, Борщів.
117. » Петро Стецький, 1891, Стрілківці, Борщів.
118. » Роман Слободян, 1893.
119. » Михайло Лабко, 1888, Старі Богородчани.
120. Стар. стріл. Яків Урбан, 1883, Іщків, Підгайці.
121. Стріл. Гаврило Стадник, 1886, Жабокруки, Город.
122. » Василь Цьомбила, 1886, Ясенів піль. Город.
123. » Кузьма Цимбалюк, 1895, Пасічна, Станисл.
124. » Михайло Левицький, 1888, Довге, Товмач.
125. » Микола Кузьмірак, 1888, Пнів, Надвірна.
126. » Михайло Нечесний, 1897, Рогатин.
127. » Петро Ласійчук, Вербовець, Косів.
128. » Федір Костловський, 1902, Лятишів.
129. Хорун. Мартин Яворський.
130. Стріл. Іван Токарик.
131. Старш. стріл. Федір Бубон, 1896, Волосянка, Сколе
132. Стріл. Матвій Озарук, Городенка.
133. » Мих. Гринишин, 1897, Дмитровичі, Мостиска.
134. Стріл. Дмитро Луканчук, 1891, Турка, Коломия.
135. » Федір Тримчук, 1892, Калуш.
136. » Осип Дмитрик, 1876, Журавка, Перемишль.
137. » Михайло Галапчук, 1894, Цинява, Коломия.
138. Хорун. Іван Богун, 1896, Забереже, Сокаль.
139. Старш. стріл. Вас. Радович, 1894, Комарно, Рудки.
140. Стріл. Осип Боднар, 1898, Товсте.
141. » Мих. Лотик 1879, Романівка, Чортків.
142. Полковник Петро Білаш, 1896, Одеса.
143. Старш. стріл. Осип Кривошня, 1896, Мостиска.

Станиславів, у жовтні 1929 року.

За Виділ Філії

Товариства Охорони Воєнних Могил в Станиславові:

Н. Даниш в. р. голова — М. Лепкий в. р. скарбник

Прим. редакції: За справність поданих назвищ поляглих із назв місцевостей редакція не бере відповідальности й поміщує цей список так, як надіслала його Філія Охорони Воєнних Могил в Станиславові.

Як я був Усусусом

ЯК ПИСАВСЯ ЛІТОПИС ПРОФ. БОБЕРСЬКОГО

Написав *Лука Граничка.*

(Геть псевдонім! Творення нової людини. Як збирав проф. Боберський матеріял до стрілецького літопису).

1.

Перед кількома днями стрінув я свого давнього товариша, українського січового стрільця. Від нього впав на мою адресу такий докір:

»Чому ти, Граничко, нічого не пишеш про свій побут при стрільцях? Таж ти, »стара война«, богато дечого бачив — тож повинен хоч дещо розказати, щоби не затратилося. Знаю, що оповідати умієш досить цікаво — тож гріхом є твоя мовчанка!«

Я зробив великі очі і тиць йому під ніс перше число »Літопису Червоної Калини«, де є моя стаття: »Як я став воєнним поетом« ще 1916 року!

»Ну?!« — так я до знакомого.

»Ти сам собі винен, бо ховаєшся під якісь прибрані імена, хтож може знати, хто там криється під всякими криптонімами«.

Ось і причина, що я відкриваю своє чоло і задумую, як довголітний стрілець-рядовик — розказувати про стрілецьке життя, про оту щоденну, злободневну »політику« — більше про стрілецький побут, ніж про великі бої та високу дипльоматію, в яких рядовик є тільки — предметом. Ще одно. Старатися-му всупереч до всіх, здається, авторів споминів — не плакати, бо, коли те все творилося, стрільці не плакали; а втім плачем нічого не осягнеться!

2.

При Січових Стрільцях ще в 1914 році витворювався тип нової людини, яка відкидала зневіру, тужила за енерґією та силою, бралася і до найчорнішої праці. — Велике число інтеліґентних одиниць при стрілецьких сотнях заставляло до всякої праці всіх без ріжниці освіти. Кожний усвідомлював собі, що і при найгіршому висліді світової війни, український нарід мусить покінчити із загумінковістю та послідовно, хоч і постепенно буде змагати до найвищої мети. Стрільці вже тоді тямили, що творять першу сторінку новішої української історії і що треба зберігати свої сліди, щоби потомки не стояли перед пустими сторінками нашої минувшини. Писались дневники, повстала в Команді »Пресова Кватира«, яка збирала всякі документи, робилися численні світлини, які й досі милують наше око славою минулого.

3.

Чи не найоригінальнішим культурним працівником серед стрілецької Армії був проф. Боберський. Його діяльність тісно звязана із віденською »Боєвою Управою«, де він працював в ранзі старшого стрільця. Коли я ранений попався до віденської лічниці — було це осінню 1916 р., порадили мені знайомі стрільці із стрілецької »Збірної Станиці«, що тоді була при Лянгеґассе, піти до проф. Боберського за грішми. Як налоговий театроман ходив я часто до театрів, тож грошей потребував, бо стрілецька платня за 10 днів не вистарчала навіть на два дні.

Входжу до »Боєвої Управи«, йду до проф. Боберського і заявляю, що приходжу із лічниці та бажаю по-

дати відомости до стрілецького літопису. Професор Боберський засіяв радістю. Ставить перед мене крісло, просить сідати, бере скоренько папір і чорнило тай починає питати, записуючи рівночасно.

Імя і назвище, дата уродження, вступлення до стрільців, присяга, освіта, стан, сотня, бої, що в них я брав участь, рани, неволя, недуги, лічниця, і т. д. на основі готової теми випитав про всі важніші події стрілецького життя. Вкінці дав підписати, сховав написане, як великий скарб і пішов до скарбниці та вручив мені гарненьку, синеньку, австрійську двацятькоронівку. Я вилетів із нею до товаришів на вулицю, які вже ждали там на мене. Буде тепер, буде Драймедельгавс у Пратері, буде, це головне у голодному Відні — добра вечера!

4.

Якби Лука Граничка був чесною людиною, то тут саме бувби кінець моїм споминам. Та скажіть мені, де сьогодні є такі святці, які не бажалиби у великому місті грошей? За два місяці опинився я знову у Відні — здавати матуру на курсах у директора Н. Сабата. Стрілецьке харчове скоренько розбіглося по віденському бруку — тож єдина рада йти до проф. Боберського зі зізнанням до стрілецького літопису. Прийшов, а ноги зі страху аж дилькотять, ще гірше як в часі барабанного вогню на голісінькому полі. Ануж пізнає! Ануж має поазбучний реєстр між записаними вже листками?

»Прошу сідати!«

Я приступив близче та всетаки стою.

»Прошу сідати! Вчіться відваги, викиньте загулюканість, поводіться завсіди як рівний з рівним, а тоді всі ми матимемо і належну пошану«.

Сідаю та гордо випростовуюся. Зявляються на столі папір і перо та пораз другий дані вже питання. Підпис і 20 корон в моїй кишені, місце на другій ґалерії в Бурґтеатрі і Гофопері і на далі буде зарезервоване для мене, буду більше їздити трамваєм і зискаю на цім дві години часу на науку!

Та гадаєте, що на цім кінець? Хто раз упав, той скоро потикається. Треба відїздити до Коша У. С. С. В кишені ані сотика. У Відні сидів подвійно, два місяці, бо старим стрілецьким звичаєм дату на посвідці від дирекції матуральних курсів писалося римськими числами, приміром курс кінчиться 28. I. 1927 року, що легко було по упливі місяця перемінити на 28/II. На основі такої посвідки пор. Катамай позваляв сидіти на стрілецькій станиці у Відні і богато стрільців в той спосіб »маркирувало« по кілька місяців. Треба хоч кілька корон на дорогу. Знаю, що проф. Боберський у виїмкових випадках давав стрільцям по кілька корон »запомоги«. Йду до »Боєвої Управи«. Та, як то кажуть, чоловік стріляє, а Бог кулі носить. Їй Богу, що в цім третім вупадку я нічого невинен. Як тільки зявився перед проф. Боберським, він просить мене сідати, не дає мені прийти до слова, лиш тягне зі стола папір і ставить мені питання, які я вже знав на память. Я вмить зорієнтувався в положенні, хто з нас так не зробивби — і з повагою почав диктувати свої пригоди при стрільцях. Лука Граничка, присяга в Стрию 3. вересня 1914 р., сотня Вітовського, двацятка Іваненка, перший бій на Бескиді, ранений стрілець Ґрех Яким, вирвав зуба під Синевідськом, на Галичі віяла синьо - жовта хоругов 1915 року..., чета Івана Балюка, що згинув 27. VIII. 1915 р. під Заваловом..., я ранений 16. IX. 1916. під Потуторами, був у лічниці у Відні, тепер здаю матуру у Відні.

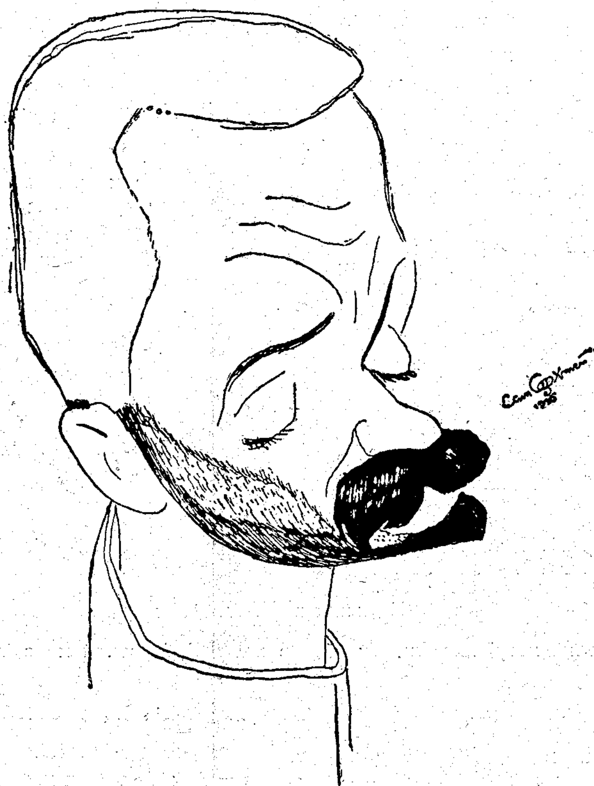

З теки карикатур Осипа Сорохтея: **Проф. І. Боберський, батько українського спорту і мама української військової термінальоґії.**

Підписався, взяв 20 корон і пращаюся з проф. Боберським, який радить мені, що у Відні можна взяти допомогу в Галицькому Комітеті на Штроціґассе число таке а таке. Я дякую, а професор сердега загримав на мене, що я ще такий непрактичний та не записую собі зараз назви вулиці, щоби не забути... Я витяг нотатку і помахав там олівцем. Записувати не потребував нічого, бо всякі можливі допомоги і титулом свойого дійсного галичанства і титулом удаваного буковинства давно повибирав і в галицькому Комітеті на Штроціґассе і в буковинському, здається, на Ціркусґассе... Радою в цім ділі служив мені товариш з Буковини.

Вискоком вилетів на вулицю, бо не хотів довше дивитися проф. Боберському у вічі.

Це була моя єдина військова дефравдація.

Гадаю, що стрільці, які були у Відні, не осудять мене.

Не кидайте каменем!

З днів трівоги на Покуттю

Хроніка 23—28 травня 1919 р.

(Докінчення)

Четар Василь Чайківський орґанізує із частин військової коломийської поліції та прилучившихся жандармів і міліціянтів полеву сторожу під командою четаря Василишина а опісля поручника Левицького. Задачею її було удержати порядок на відтинку ґрупи Нижнів, як з огляду на непевне цивільне населення (Поляки), так і з огляду на утікаючі в безладдю поодинокі гуртки стрільців; крім цього розвідча служба на північ від Дністра. Рівночасно орґанізує він із жандармів, міліціянтів та цивільних осіб, що осталися в товмацькім повіті, розвідчу та пропаґандистичну службу у товмацькім, по части в городенськім та станиславівськім повіті.

Висилається стежі на захід від Нижнева до Устя Зеленого, Маріямполя, Єзуполя та шукається злуки з формаціями нашої армії.

Видано зарядження в справі опорожнення кватир для військ своєї ґрупи на Дуброві і в Добромислі, рівнож в справі прохарчування, придбання обувних одностроїв, крісів, скорострілів та потрібної муніції.

Прибувші останки снятинського куріня під командою четаря Бурнадза приділюється до куріня сотника Світлика, обоз відсилається до Коростятина для орґанізації харчевого обозу ґрупи (32 вози з набором).

Старшини V/36 куріня на фронті в селі Сусідовичах коло Хирова в квітні 1919 р.

Відношення ґрупи до III-ого Галицького Корпусу та її завдання. Пополудні вертають сотник д-р Бемко і сотник д-р Паліїв з тим, що 1) частини, які заняли причілок Нижнів, творять ґрупу Нижнів під командою сотника д-ра Бемка, 2) ця ґрупа підлягає прямо команді III-го Галицького Корпусу, 3) задачею її обсадити причілок Нижнів та північний беріг Дністра на захід від Нижнева, як далеко дасться, на кожний випадок шукати на захід злуки з VIII-ою зглядно II-ою бриґадою. Також інтензивна розвідча служба на полудне від Дністра, 4) ґрупа дістане небаром скріплення у піхоті та артилерії, 5) інтендантура з харчевим складом знаходиться в Бучачі. Сотник Татух однак з поручником Савицьким орґанізують вже пекарів в Монастириськах, щоб доставляли хліб для ґрупи. Приказано, щоб поручник Турчин виїхав сейчас з харчевим обозом до Коростятина, 6) муніції дістанеться дещо з Корпусу, передовсім однак треба її шукати по залізничих транспортах від Станиславова до Монастириськ. Так само потрібних річей як обуви та одностроїв, 7) телефонічна сотня Округної Військової Команди Коломия має негайно відійти до місця постою команди ґрупи. Про вишкіл новобранців (Заболотів) ходили слухи, що він замісць на Нижнів пішов на Станиславів, та що там розбили його Поляки. Кіш 24. п. п. мав опинитися аж в Чорткові.

Обсада північного берега Дністра. Сотник Світлик дістав приказ обняти команду причілка Нижнів, одною сотнею з 3 скорострілами боронити залізничого моста на Дністрі коло Нижнева (по обох боках, а двома сотнями обсадити горби на північнім березі Дністра від устя Золотої Липи до коліна Дністра на схід (де написано „на кію" на спеціяльній карті). Останок куріня мав творити запас, з котрого рівнож мало висилатися стежі. Містечка Нижнева не було чим обсаджувати, а доглядати там порядку приказано місцевій жандармерії. Коропця мав боронити „дроговижський вишкіл". Ця формація, як показалося незабаром — розлетілась, полишивши по собі сумну славу серед населення.

День і ніч ідуть транспорти, обози, поодинокі гуртки стрільців. Від часу до часу якась частина в порядку під командою старшини.

Румунські стежі. В Товмачі появилася румунська стежа.

27. травня. Ґрупа обсаджує відтинок Єзупіль-Коропець. Рано дістає ґрупа приказ Команди III-ого Галицького Корпусу оп. ч. 2022, котрим приказується ґрупі Нижнів: обсадити негайно (крім оборони причілка Нижнів) північний беріг Дністра від Єзуполя по устя Коропця включно, знайти злуку з лівим крилом нашої армії, висадити міст в Єзуполі, оскільки наші частини дісталися вже на північний беріг Дністра, так само міст в Нижневі (щодо того останнього надійшла опісля телефонічна депеша, що висадження має наступити щойно на виразний приказ III-ого Галицького Корпусу). Окрім того інтензивна розвідча служба на полудне від Дністра на цілім відтинку.

Супроти цього вислано сейчас надійшовшу саме чортківську сотню під командою четаря Сабата (в силі 130 людей) до Устя Зеленого, щоби обсадити беріг Дністра від Устя Зеленого по устя Золотої Липи.

Поручник Юрків дістає приказ негайно відійти зі своїм кошем (24 п. п.) в силі 120 людей до Маріямполя та обсадити беріг Дністра до Єзуполя (підлягає йому сотня четаря Сабата).

В ночі дістала ще команда ґрупи телєфонат із Команди III-ого Галицького Корпусу того змісту, що: всі військові частини, як і поодинокі старшини і стрільці, що находяться на полудневім березі Дністра, або переходять на північний беріг у відтинку ґрупи, підлягають команді ґрупи Нижнів.

Окружна Військова Команда Чортків звідомляє телєфонічно команду ґрупи, що орґанізує вже охорону Дністра на ліво від ґрупи Нижнів по Збруч. Румуни не напирають зовсім на Заліщики, отже з того боку бодай можемо бути покищо спокійні.

На основі повищої депеші влучається кінну чету четаря Мазяра (останок I. кінного коша в Товмачі) до ґрупи та розсилається сейчас для розвідки та знайдення злуки до Єзуполя зглядно Галича.

Із переходячої стрийської запільної ґрупи виділює сотник Клюн сотню найбільш здатних до бою та віддає ґрупі до диспозиції. Цю сотню приділюється до ґрупи сотника Світлика та відсилається під командою сотника Покорного до обсади Коропця (іде вона рівночасно туди як карна експедиція за розоружування жандармерії). Ця сотня була для ґрупи цінним набутком як щодо карности так і боєвої справности.

Ґрупа сотника д-р Івана Сіяка. Перед полуднем прибувають до Нижнева частини під командою сотника д-р Івана Сіяка, котрий обіймає команду ґрупи Нижнів. Він не хоче спочатку підпорядкуватися команді сотника д-р Бемка, що вже передтим був установлений комендантом ґрупи Нижнів. Були отже рівночасно дві команди ґрупи Нижнів.

Щоб осягнути порозуміння (так нам дороге в тодішних часах) в справах команди, підпорядкування та круга ділання із сотником д-ром Сіяком, виїхав до нього четар Василь Чайківський. Справу полагоджено успішно в той спосіб, що ґрупа сотника Сіяка обсаджує причілок Нижнів на полудневім березі з виключенням залізничого моста на Дністрі і як така входить в склад існуючої вже ґрупи Нижнів під командою сотника д-р Бемка. Сотникові д-рові Сіякові підлягають 1) сотня старшинської школи Станиславів, 2) сотня залізничників, 3) відділ охорони, 4) панцирка поручника Руменовича, 5) санітарний поїзд ч. 4, 6) летуча команда двірця, 7) вся жандармерія і міліція, що находиться на полудне від Дністра на відтинку Єзупіль-Коропець. Задачею ґрупи сотника д-р Сіяка є 1) оборона полудневого причілка Нижнів (себто самого Нижнева з округом), як довго дасться 2) пильна розвідча служба на полудне від Дністра 3) пропаґанда серед цивільного українського населення (команда носилась тоді з гадкою викликати повстання в товмацькім повіті) 4) вигруження потягів на шляху Тисьмениця-Нижнів.

Таким чином прибула до ґрупи Нижнів поважна боєва одиниця. Тепер вже легше можна було перевести обсаду так великого відтинку Єзупіль-Коропець. Боронили вправді Нижнева тільки діти і цивілісти, з котрих богато ще „не нюхало пороху", однак треба признати, що сповняли вони свою службу совісно і витревало (до відділу охорони належало чимало молоденьких дівчат) як на стійках так і на стежах, а в боях з бандами та правильним польським військом держалися досить добре і карність в них була добра.

Втікачі. Маса втікачів досягла сьогодня свого вершка, а від 26 травня напливає їх дуже богато. Ради не можна собі дати з ними! Мости в Галичі і Єзуполі вже понищені. Одинока дорога так для запільних як і для деяких фронтових частин остала через Нижнів. Страшенна якась паніка панує перед наступаючими Поляками, а тут лише один одинокий міст через Дністер і то залізничий, для авт, гармат і підвод доволі невигідний до переходу. Всілякі військові команди, установи (богато лічниць), формації, станиці жандармерії, цивільні урядовці, та безліч ґрупок стрільців з фронту і запілля (розуміється, головно тих, що вже домів не могли дістатися) від Самбора по Снятин, днем і ніччю ідуть через Нижнів до Монастириськ, Бучача, Чорткова. Залізнича дорога до Нижнева заставлена потягами, битий шлях завалений возами, площі перед містом і в місті Нижневі повні всіляких обозів. А кожний хоче перший як найскорше дістатися на північний беріг Дністра! Дещо менша струя втікачів пливе рівночасно дорогою Єзупіль, Маріямпіль, Устє зелене, Коростятин, до Монастириськ. Весь отже оперативний терен ґрупи завалений і переповнений своїми втікачами. На кожнім кроці дезорґанізація, деморалізація, некарність. Часом навіть у старшин. Починаються рабунки цивільного і державного майна. Невдоволення місцевого населення зростає. Місцями збирається неукраїнське цивільне населення, розоружує а навіть вбиває утікаючих наших стрільців, буцім то боронячись перед грабіжниками

За малі відносно сили на так великім відтинку, в першій мірі за мала кількість жандармерії, ставляли нераз команду ґрупи в безрадне положення. Нераз приходилося наставляти скоростріли проти власних людей. Без готового апровізаційного апарату, добрих кватир, без певних старшин, та підстаршин, тоді коли ґрупа сама кілька днів бідувала без хліба та обуви, годі було братися за орґанізацію гуртків нашого втікаючого стрілецтва, бо це могло і власну ґрупу повалити. До ґрупи бралося тих, що хотіли пристати до неї, врешті дбалося про те, щоби ця велика маса втікачів (за кілька днів перейшло обома шляхами коло 20.000 людей), йшла в порядку до Монастириськ, де їх щойно орґанізовано, оскільки, розуміється, стало на це сили у Команди III-ого Галицького Корпусу.

Стаційна Команда на Дуброві. Для удержання кращого порядку на Дуброві установлено Стаційну Команду. Комендантом назначено хорунжого Кукелку. Кватирування, внутрішний порядок, принимання зголошень переходячих стрільців та підстаршин, видавання перепусток через міст, отсе були — попри інші — його найважніші завдання. Мусілося обмежити перехід на полудневий беріг, шоб польські селяне не здержували наших сил та рухів; перехід знову на північний беріг треба було піддати острій провірці, бо могло серед того величезного хаосу так трапитися, що уоружені польські вояки могли перейти разом з нашими гуртками на північний беріг, зібратися по лісах, та ударити у відповідну для себе пору на нашу ґрупу з заду.

Приїзд Вишколу Новобранців: „Заболотів“. В полудне приїзджає до Дуброви поручник Голота із Вишколом Новобранців „Заболотів“ зі Станиславова, по довшій одиссеї, набравши в Станиславові харчів, муніції, одностроїв і обуви. Із 1400 людей, з котрими виїхав із Заболотова, осталося йому 800. Коло 600 людей розбіглося йому головно коло Станиславова, здеморалізованих тим, що бачили коло Коломиї та Станиславова. Для розпорядження ґрупи остало ще коло 500 стрільців, бо 300 новобранців „Петлюрівців“ треба було віддати до розпорядження Начальної Команди Галицької Армії (охорона Дністра). Поручник Голота дістає наказ негайно віддати часть харчів для ґрупи, їхати до Коростятина, закватируватися там (як запас ґрупи) на Вичілках та вести дальше вишкіл.

Так отже всі частини, що опустили коломийський округ, стояли того дня у безпосередній звязи з командою ґрупи Нижнів.

Орґанізація харчевого обозу. Поручник Турчин вертає з Бучача до Коростятина, де з обозу снятинської сотні та обозу сотника Світлика, як рівнож із запасів, які забрав зі собою поручник Голота, (Вишкіл Новобранців) орґанізує харчевий обоз ґрупи, звідки ґрупа дістає цілий час свої побори. Майже виключно із тих запасів живе ґрупа та пізніше XIV. бриґада цілий час, та чимало із них перевозить ще за Збруч. Інтендант ґрупи сотник Т а т у х остається дальше в Монастириськах, щоби спільно з поручником Ставицьким доглядати пекарень, а 28. травня рано дістає вже ґрупа звідси перший хліб. Харчевий склад ґрупи з четарем Михайлюком остається в Бучачі. Також і обозна валка під командою четаря Шведюка. Власної худоби привела ґрупа доволі богато до Нижнева. Таким чином перебулося дуже скоро харчеву крізу, прохарчування було вже на довший час забезпечене, місцевому населенню не дошкулювала ґрупа ніякими реквізиціями, хіба одинокими підводами.

Недобитки стрільці і старшини з V/36 куріня 2-ої коломийської бриґади в кольонії Ґлікстaль на Україні 10. III. 1920 р.

Відхід буковинської сотні. Буковинська сотня під командою Топущака, забирає свій обоз з Коростятина та забирається зовсім від ґрупи, виходячи здається із заложення, що вони призначені до бою лише з Румунами, а не Поляками.

Донесення про ворожий настрій селян-Поляків. До команди ґрупи надходять доноси, що селяни в Коропці, в селах Дуброві та Добромислі і в Коростятині розоружують жандармів та наших стрільців, а навіть їх вбивають. Треба було їм дати негайно пізнати, що ми ще тут панами та що за кожний ворожий рух проти нашої Армії та нашої влади каратиметься після военних постанов. До Коропця вислано згадану вже передше стрийську сотню під командою сотника Покорного. Вислано туди також поручника Мациґана, а опісля сотника авдитора Жука, для провірення справи. Полева сторожа мала перешукати дооколичні села, а поручник Микитюк з 50 однорічними мав удатися до Коростятина на карну експедицію та бути рівночасно охороною харчевого обозу ґрупи.

Тих, що стріляли до наших стрільців, або їх розоружили, розстріляти на місці, а майно сконфіскувати. Коли повтікали, забрати їх худобу та загрозити спаленням хати, коли самі не зголосяться. Для менше винуватих тілесні кари. Це зробило своє: за 24 години не було ніякого доносу ворожого виступу проти нас.

Звіти розвідчиків. Від стеж, що вернули від Єзуполя, довідалася команда ґрупи, що частини VIII-ої та II-ої бриґади знаходяться коло Галича, а в Марямполі орґанізуються Поляки (цивільні) до нападу на наші повертаючі частини. Невиключена також можливість переправи польських цивільних ґруп туди з полудневого берега через Дністер.

Станиславів занятий 26 мая польською боївкою. Найсильніше обсаджений двірець. Сильні сторожі зі скорострілами на обох мостах на Бистрицях. Команду міста переняв поручник Деґлєссен. Зі Станиславова висилають рівнож стежі у товмацький повіт та орґанізують селян. Найліпше зорґанізоване місто Товмач. Ворожі цивільні боївки увихаються по всіх селах. Стежі їх доходять аж під Нижнів. Та нинішнього дня дістали однак добру научку, бо панцирник поручника Руменовича, висланий д-ром Сіяком до Палагіч для прогнання тамошних боївок, розбив цілковито таку одну ґрупу та привіз 9 учасників та цілий навантажений потяг з паровозом. Тих девятьох як бунтівників казала команда ґрупи по переведенім доходженню розстріляти на Дуброві. До Товмача вислала команда ґрупи карну експедицію за те, що там розоружено та побито українських жандармів. На другий день появляється вже польський заімпровізований панцирник, що доходить аж до Олеші та острілює Нижнів. Ціле Покуття та Надвірнянщину занимають румунські війська. Поведення їх супроти українського населення поки-що непогане.

28 травня. Відставлювання дезертирів і пописових. Команда ґрупи переноситься до Комарівки-двора. До командантів відтинків ґрупи та до запасу відходить приказ збирати дезертирів та доставляти їх до команди, де їх відповідно розділювалось по сотням. Кріси і муніцію мали селяни негайно доставити до команди. Всіх мужчин, що не служили військово, негайно збирати та відставляти до бранки. Приказ цей виконано на терені ґрупи доволі швидко і точно, при чому у великій мірі помічною була місцева жандармерія.

Обсада мостів і броду. Щоб унеможливити противникові перехід через Дністер (міст Нижнів був уже готовий кожної хвилини до висадження), а щоб не поповнити якої небудь легкодушности, пильнував його день і ніч від III-ого корпусу сотник Ліськевич, а від ґрупи поручник Алексієвич та 4-ох піонірів. Заряджено стягнення всіх поромів та лодок на пів-

нічний беріг та спалення їх або відданя під окремий догляд. Всі броди повишукувано та обсаджено сторожами, важніші навіть скорострілами.

Годі було силами ґрупи обсадити точно північний беріг Дністра від Єзуполя до Коропця. Стрільці та старшини падали з утоми. Тому до служби охорони Дністра притягнено також цивільне населення, котре майже всюди радо і совісно виповняло свої обовязки.

Приготовлення до повстання. Українське населення Товмаччини, Покуття та Надвірнянщини веде живу діяльність за викликанням повстання. Початок мала дати Товмаччина. По кількох висланців з полудневого берега Дністра являється щодня в команді ґрупи прохаючи ради та підмоги. Крісів та муніції було доволі богато по селах, людей також. Розвідчики команди ґрупи потверджували цей повстанчий настрій українського цивільного населення. Ліве крило нашої Армії зближалося вже до Єзуполя, правильних польських військ не було ще в тих сторонах, на місце первісної паніки приходило отверезіння. Місцями навіть запал вже показувався, тож команда ґрупи стала поважно носитися з гадкою викликати повстання в Товмаччині (інші повіти булиби негайно поперли це діло) та кинути там два курені. За два дні могло було бути повстання готове. Не прийшло однак до нього головно ізза дальшого відвороту нашої Армії. Викликати повстання, а не прийти потім з поміччю, та наразити населення на різню і знищення, це булоби гріхом супроти нього, це підкопалоби лише довіря до нас.

Польські боївки. Польські боївки стають щораз рухливішими. Підїзджають імпровізованим панцирним потягом до Олеші. Вони держаться ще лінії Вікляни, Товмач, Палагічі, Остриня.

Румунські війська. Румунські війська занимають лінію Одої (там закопують батерію), Олеша, Грушка, Прибилів. Висилають стежі до Товмача і Станиславова, старшини їх промовляють там до населення по польськи; поведення їх з українським населенням каже догадуватися, що це не Румуни, а польська „дика“ дивізія Желіґовського. Що це не справедливі Румуни, ходили про це чутки, ще 24. травня. Пізніше говорено навіть, що Окружну Військову Команду Коломия „надули“ польські леґіоністи з Румунії, що то вони якраз вислали на вступі наведене письмо до Окружної Військової Команди Коломия.

Щоб вірно поінформувати стрільців, заряджено, щоби команданти поодиноких відтинків (сотник Сизий, сотник Світлик, поручник Юрків) зібрали всіх своїх старшин та підстаршин і вияснили їм, що перед нами нема ще жадних правильних польських військ, лише боївки, перед котрими не вільно нам уступати, а навпаки треба їх нищити — та впливати на кожнім кроці в цім напрямі на стрільців.

Перший денний приказ Команди Ґрупи. Видається перший денний приказ, котрим нормується відношення поодиноких командантів, приділюється кожній ґрупі харчевих старшин та видається зарядження в справі харчевого обозу та інтендантури.

Прибуття телефонічної сотні. До Комарівки приїзджає телефонічна сотня Окружної Військової Команди Коломия. Командант її хорунжий Кабарівський розвиває живу діяльність над будовою лінії до Монастириськ, Коростятина, Дуброви, Нижнева, Коропця, Устя Зеленого.

Пересунення лінії обсади. Оперативним приказом ч. 2047. заряджує Команда III-ого Галицького Корпусу зміну частин ґрупи частинами VIII бриґади коло Єзуполя та Марямполя. Поручник Юрків не доходить вже до Маріямполя, бо застає в Устю Зеленім ґрупу сотника Гофмана, довідується, що в Маріямполі стоїть ґрупа сотника Противенського, на право від неї II. бриґада. За радою сотника Гофмана відходить до Петрилова, куди рівнож відійшла чортківська сотня (четар Сабат), там застає дві сотні куріня (I. коломийську четаря Ясінчука і III. коломийську поручника Бізанца) з II. бриґади. Заряджено, що сотня четаря Сабата остає в Петрилові, обсаджує відтинок Дністра від Петрилова до села Липи. Курінь поручника Юркова відходить до Комарівки та остає там як запас ґрупи.

Вид Дому Інвалідів в Парижі. Полуднева частина, в якій находиться Музей Армії. В глибині копула Храму Інвалідів.

Дім Інвалідів в Парижі

Hôtel des Invalides

Написав *В. С. Левицький.*

(Докінчення)

III.

Велику частину Дому Інвалідів займає Музей Армії.

Заки увійти до самого музею, входимо через головну браму на величезне подвіря, зване »cour d' Honneur« (почесне подвіря). На ньому зложено богато памяток останньої світової війни. В першу чергу звертає на себе увагу залізничий ваґон, в якому Маршал Фош дня 11. листопада 1918 р. підписав перемиря з Німеччиною; далі бачимо богато танків і гармат, одно з 1200 авт-таксівок, які возили французьких вояків з Парижа на фронт в серпні 1914 р., рештки розбитого Цепеліна і т. п.

Музей Армії находиться по правім і лівім боці почесного подвіря і ділиться на відділ зброї і нарядів та відділ історичний.

Відділ зброї і нарядів займає до 20.000 зразків усякої зброї зі всіх історичних епох. Поодинокі салі присвячені ріжним епохам. Салі в партері, це переважно середновічча і зброя до 1914 р. Ходимо тут поміж ряди манекінів людей та коней, закутих у блискучу, холодну сталь, оглядаємо зброю і воєнні наряди ріжних народів того самого часу. Далі пальна зброя від перших початків. Роди зброї та обмундурування ріжного війська на манекінах. Зразки французької артилерії від Людвика XIV. до 1914 р. Притім на кожному кроці цінні особисті памятки, то зброя французького короля або ґенерала, то шабля здобута на чужім вожді, то гармата здобута у великім бою французького війська. На стінах історичні картини битв, вождів, зривів війська.

Перший і другий поверх, цілі присвячені світовій війні (1914—1918). Всі вільні місця на стінах в коридорах та вестібулях і кілька цілих саль обвішані картинами битв і воєнного побуту. Бачимо тут великі малюнки і дрібні шкіци, портрети ґенералів та адміралів, портрети старшин і вояків. Все, що в артистичній формі краскою або олівцем утревалює память великої війни, зібрано тут з фронту, запілля і з післявоєнних часів і старанно упорядковано. Під неодним образом біля назвища маляра, маленька замітка: поляг на полі слави за вітчину, далі дата і місцевість.

Ось салі, присвячені летунству. Моделі ріжних літаків, мо-

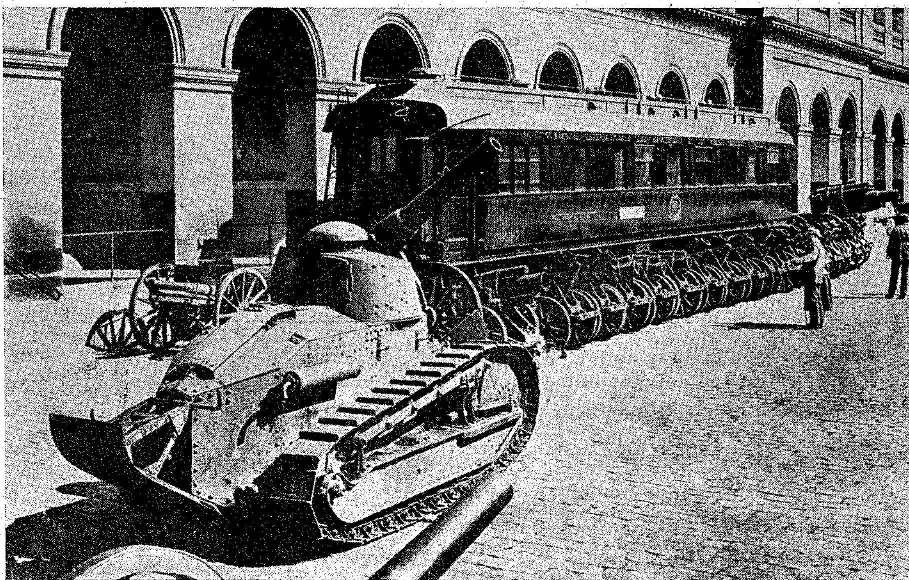

Почесне подвіря. Ваґон, в якому маршал Фош підписав дня 11. XI. 1918 р. перемиря з Німеччиною.

делі бомб, портрети визначних летунів, між іншими славного четаря Ненжессера, який згинув 1927 р. у смілій виправі через Атлянтик, а у вітринах памятки по вбитих летунах. Ось портрет славного сотника летуна Ґвінеме, а біля нього його літак, з якого він скинув 19 ворожих літаків. Ось по обох боках дверей бомби, що їх кидали Німці з Цепелінів на Париж.

Окрема саля ґенералів. В середині кінна статуя маршала Жофра. Портрети ґенералів убитих на війні і памятки по них. Далі німецькі прапори, здобуті в 1914 р. Цілі салі займають однострої союзних армій у всіх родах збруї, всі на манекінах. На стінах картини, які представляють типи союзних вояків, світлини з війни. Вітрини з відзнаками поодиноких союзних армій. Гармати, прапори, прапорці, ріжні роди бомб і мін, човни, пляни битв, мініятури позицій виліплені з глини, вкінці навіть правдиві закопи, перенесені сюди з якогось побоєвища.

Оглядаємо це все довгими годинами, обходимо десятки саль, вдихуємо в себе запах ще не добре засохлої людської крови. Але поза всею жорстокістю війни, яка стає нам тут перед очима в повній своїй наготі в сотках цих машин і приладів призначених на знищення людини, в тій цілій перспективі воєнного діла від давних, забутих віків, непохитно панує над нами думка: якою гордістю, яким пієтизмом до минулого своєї нації мусить наповнювати цей музей самих Французів. Ми сторонні глядачі, а й ми з почуттям пошани і подиву клонимо голову перед геройськими змаганнями цього народу за батьківщину. Все одно, колиб навіть Французи були програли війну, цей музей не бувби змінив свого вигляду, навпаки може бувби ще величнішим своєю переконуючою, виховуючою силою.

Входимо в історичний відділ музею.

Незабутнє враження робить велика саля, звана святинею прапорів. Входиться сюди тільки з відкритою головою на знак пошани. Тут зібрані сотні прапорів французьких армій від часів І-шої Республики. Богато з них відібрано Німеччині вже після світової війни на підставі версальського миру. Є також богато прапорів здобутих Французами на ворогах у ріжних війнах. На стінах розвішені портрети маршалів Армії, великі картини побідних боїв французьких армій. В окремій вітрині стоять деякі вибрані памятки по Наполеоні: його капелюх з 1814 р., його одяг ґенерала дивізії, який він мав на собі в битві під Маренґо, його особиста зброя і т. п.

Нема змоги описувати тут всі поодинокі салі. Є тут саля Жанни д' Арк, Людвика XIV., Людвика XVI. Саля присвячена великим французьким баталістам заповнена їх знаменитими баталістичними картинами і портретами. Великі збірки військових одностроїв і військових перук та зачісок. Окрема саля присвячена памяткам по інвалідах, що замешкували цей дім.

Цілу ґалерію (пять саль) займають памятки кольоніяльних воєн, картини, трофеї, манекіни військ, памятки по ґенералах. Окремі салі займають війни Франції 1815—1914 рр., окрема саля присвячена військовим медалям і декораціям французької Армії.

Зразком, як треба зберігати памятки по своїх великих героях, може тут служити пять саль ґалерії Наполеона, де зібрана велика кількість памяток доби Наполеона від 1789—1815 р. Дві салі присвячені особистим памяткам по Наполеоні. Є тут дуже богато його портретів і бюстів, баталістичні картини з його портретами, його меблі, його повози, випханий його білий арабський кінь та улюблений пес, далековиди, хусточки до носа, табакерки, подорожні валізи і несесери, ціла безліч памяткових дрібниць, що колись виповнювали собою велике життя Імператора.

Навіть там на місці, велике враження, яке роблять ті маси зібраного історичного матеріялу, швидко затирається умученням від безличи оглядань предметів. Треба ходити туди довгі дні, оглядати музей частинами. Тимбільше тяжко описати його в легких словах, щоб не умучити читачів. Мені йде головно про те, щоби розбудити кілька рефлексій.

Переходячи величаві салі музею, в якому зібрана вся історія французької армії і держави, не можемо на кожному кроці обігнатися від тяжких думок і порівнань. Може цих кілька поверхових натяків, які подаю тут про париський музей Армії, збудять ті порівнання і в декого з читачів і заставлять їх призадуматися над тим, що нарід з почуттям своєї історичности в минулому і майбутньому не сміє так відноситися до памяток свого минулого, як відносимося досі ми.

В першому числі »Літопису« ми були подали статтю Е. Пастернака про потребу музею воєнних памяток у нас. Ця стаття була нажаль прокуратурою сконфіскована. Я хотівби порушити тут думку не лиш про музей памяток останньої нашої визвольної війни, але думку про потребу музею цілої нашої історії. Його потреби, хочби в мініятурнім покищо вигляді, не треба, думаю, доказувати. Збірки історичної зброї, одягів і т. п. матеріялів, розкинені без пляну в обох наших музеях у Львові, моглиб дати основу під цей новий історичний музей, або бодай під окремий упорядкований історичний відділ при одному з існуючих музеїв.

Коли хочемо, щоби дальші покоління не згубили звязків з нашим минулим, мусимо створити і вивінувати український історичний музей у Львові. Матеріялів до цього музею, і з давнішої нашої історії і з недавно минулих днів, окрім вже зібраних досі, знайшлосяб ще чимало так в Галичині як і на північно-західних українських землях.

Рецензії і замітки

Богдан Лепкий: **Зірка,** повість з повоєнного життя. Львів, 1929. Видавнича Кооператива „Червона Калина", ст. 181.

„Червона Калина" і зовнішно старається уліпшувати свої видання. Цей випуск приємно відріжняється від своїх попередників. Та поки зможемо говорити про ілюстрації видань нашого видавництва — вертаймо до їхнього змісту.

„Мистецтво", так навчає герой „Зірки", сотник Ладо, „це є самообявлення, себто виявлення нашого „я", — що те „я" має цікавого в собі і у відношенні до окружаючого світа". Слова ці бренять ще довго після прочитання повісти і хотілосяб, щоби про те довідалися наші „молоді" письменники, щоби навчилися, що кожний їхній твір, це „відношення до окружаючого світа", а не тільки безцільна писанина.

Богдан Лепкий виявив нам у „Зірці" частинку свого „я" і то цього найцікавішого і найгарнішого для нього, того самого, яке нам самообявлював ще перед війною, коли писав „Осінь", „Листки падуть" та оповідання, щото їх брав „з життя". „Найгірше насильство", слова Чорнишенка, „як чоловік мусить ро-

бити те, чого не любить, і найбільша розкіш, коли робиш те, до чого душа тебе тягне".

Стрічаємо тут поетичні, мелянхолійні описи природи, сидимо разом з парою закоханих під опікою „тіточної тітки" при вечері на Свят-вечір і нам пригадуються Хмелинський і Ґрафянка. Та не в цім річ. Змістом „Зірки" — „боротьба за жінку, явище відвічне і загальне". „Стара історія", яка під пером правдивого поета все відроджується на ново, немов після операції Воронова.

Той сам Ладо поучує докторенка, що „якби ми не дивилися на суть мистецтва і на ґенезу його творів, то безсумнівне одно, — а саме, що інструментом треба володіти перфектно. Себто, треба мати знамениту техніку." О! О! Письменники, володійте своїм інструментом, себто мовою і знайте техніку того ґатунку творів, які беретеся писати. Творіть, а не відтворюйте, пануйте над фабулою, розкидайте мовні жемчуги, а не сіру полову.

Автор не тільки „знає", як це зробити, але і вміє з отакої „буденної" історії вичарувати дійсну поезію. Веде читача на цікаву для нас Закарпатську Україну і творить у мистецтві те, що вже загинуло в житті. Дає кусок повоєнного життя. І це заслуга, бо наша література якось не може тримати звязку з життям. Не можна класти всеї вини на цензуру. А шкода, бо гине богато „творчого матеріялу," не маючи найменшого сліду в творчості.

Творець Мотрі, старої Кочубеїхи і Олесі збогатив свою ґалєрію рішучих і відважних жінок, які не тільки, що собі дають раду в житті, але ще й чоловікам помагають. Такою є в „Зірці" Марійка Кленівна. Ось цікава рисочка авторової духовости, таж і в ідеалізованій повісти-казці „Під тихий вечір" обі жінки, ґрафиня і ґрафянка перевищують енерґією і рішучістю старого доктора і Хмелинського, а в „Зірці" докторова свого чоловіка, низького і підлого матеріяліста. Ось тайна, чому жіноцтво одушевляється творами Лепкого.

Сотник Ладо, симпатичний наскрізь. Прошу не брати поважно його чуттєвих вигуків „проти війни", бо це лиш мугикання під носом. Нехайби но заграла сурма воєнна, а всі Лади і Зірки стануть перші під кріс! Ага! Щодо припадку в лісі, то треба вірити докторові, що „часом бувають дуже дивні припадки" (ст. 162). Подібно і з долярами.

Автор тільки рідко послугується оповіданням, а ще менше описом. Майже ціла повість — гострий як бритва діяльоґ, якого не постидавсяби і найкращий французький драматурґ. Ладо, доктор Барило, докторова, Зірка січуть мов дамасценкою вививають, тож і не счуєшся, як їх не побачиш на сцені, бо місто заналіси стрінеш пусту сторінку. Коротенькі, поетичні описи природи — це тільки килим під ноги дієвим особам.

Говорять вони так чистісенькою мовою, що навіть складач пошанував їхню бистроумність і майже не зробив похибок.

(До автора: невже мусить бути: „терпіливо" і „ще вдоволеної вдає?" ст. 36).

В однім реченні більше поезії, ніж деінде на цілій сторінці. „Відлітали птахи з гнізд, а листки з дерев". Або закінчення цілого розділу: „Розійшлися скорше, ніж звичайно. Розмова рвалася, як злежаний шовк."

Тому кінчимо словами знаного нам уже сотника Лада, звертаючися до автора „Зірки." Требаби, щоби „гай (його творчости) ріс і шумів великим, зеленим шумом, щоби цей шум виколисував нове, буйне покоління, людей думки, мрії і чину."

Федір Дудко: **На згарищах,** фільми української боротьби 1919—1920 рр., Львів 1929. Кооперативна Накладня „Червона Калина", ст. 168.

Дехто дивується, чому саме сьогодні такий попит мають „воєнні" чи сучасні літературні твори. Психольоґія дає на це відповідь.

„Ще інтензивніше стається естетичне ділання тоді, коли твори мистецтва вдоволяють не тільки нашу інтелектуальну, але також емоціяльну потребу функцій." Творами мистецтва заспокоюєтся потреба чинности, розумова і чуттєва, а то й волева. Ті, що не могли бути на війні, беруть в ній участь хоч при помочи книжок. Те саме і з описами еґзотичних країн, із споминами великих людей.

Маючи таке психольоґічне наставлення публики, автори не сміють удоволятися дешевими лаврами.

Читачі пригадують собі полеміку автора з критиком на сторінках „Діла". Не завинив її ні критик, ні автор, хіба само видавництво, яке з технічних причин (ах, та техніка!) не могло видати в однім томі того всього, що автор означив наголовком книжки.

Приступаючи до оцінки третього томику оцих „фільмів" — треба вирішити прінціпове питання: чи можна писати про частину твору, не знаючи цілости. Поставимо кілька питань. Чи можна оцінювати відломану руку, чи голову клясичної Венери, чи Апольона? Чи ви не чули ніколи, як не тільки публика, але і критика заявляла, що перша, чи може друга дія в комедії „Штанці" „вдалася знаменито"? Чи хтось протестував проти подібних „осудів?"

При таких осудах треба вважати, що оцінюємо тільки частину, бо після пятої дії можемо пізнати, що оця „знаменита друга дія" є непотрібною в цілій комедії".

Час повісти — зима 1919—20 року. Місце — Правобережжа на залізничій лінії Жмеринка-Одеса. Тамто вмірали тисячі Української Галицької Армії і про них згадується в повісті. Денікін, большевики, повстанці і тифозна Галицька Армія. Ідеольоґічно найсимпатичніше вийшов боротьбист Милорадович та не знати, чи це останнє слово автора, який може ще його післати в противільшовицькі повстанці. Людина праці, лікар, згинув на становищі. До решти треба було кричати його устами:

„Чогож дома сидите, а не йдете до „батька" Петлюри? Думаєте, лекше йому від того, що, сидячи в хаті, будете симпатизувати йому? Ноги на плечі — і ґайда! Не дають учитися, за рушниці беріться. Знаєте, як колись у нас, за Запоріжжя було?"

Автор певно згодиться, що в дійсних „фільмах" є менше дискусії, а більше руху і дії. Таж Віра Андріївна мусить сердитися на чоловіка: „Мели, мели, старий! Мухи не роздушивби, а язиком верзе не знати що. Не люблю слухати." Щож, ніде правди діти, так воно дійсно було. Композиційно — чи не за свобідна звязь між поодинокими частинами. Більше уваги до „інструменту" („Козир був випханий з хати") і легкости в складні.

Про цілість можна буде поговорити, коли появляться ще останні три томики.

Лука Граничка.

Отаманщина

Написав *Михайло Середа, полковник Армії У.Н.Р.*

Від Редакції: Маючи в першу чергу на меті збирати і подавати друком в Літописі Червоної Калини матеріяли до історії останніх визвольних змагань українського народу, не можемо обмежуватися виключно до ясних, світлих сторінок цих великих днів, але мусимо зазначувати і тіни. яких по обох боках Збруча було у нас чимало. Подаємо історичні факти, такими як вони заховалися в історичних документах чи в памяти наших співробітників. Кируючися вище наведеним мотивом потреби досліджування і темних сторінок нашого недавно минулого, поміщуемо в цьому і дальших числах нашого журналу цикль монографій полковника Армії У.Н.Р. Михайла Середи п. н. „Отаманщина". Оскільки будемо мати які історичні поправки, подамо їх після скінчення циклю в окремій статі.

Революційна хвиля, що в осені 1918 року повалила гетьмана Скоропадського, винесла на широкий простір визвольної боротьби дивних людей. Ніби за порогами з невідомих могил повиходили на заклик Петлюри в кармазинових жупанах, у червоних сапянцях, в шапках з виндихи і шликами давні Запорожці.

Дідько їх знає, де вони позичили військового досвіду, винайшли грошові засоби; всетаки вони зібрали біля себе чисельні леґіони повстанців, з якими повели жорстоку боротьбу між собою, забувши про ті ідейні гасла, що були кинуті Головним Отаманом.

Довго стежив за цією боротьбою Петлюра; нарешті терпець у нього увірвався і самочинні проводирі або отамани, як вони себе титулували, були заарештовані.

Отаманщина зникла...

Не зникли лише дії і бойові пригоди отаманів; слава про них і досі гуляє на широких ланах, у зелених гаях і левадах, понад ставками, лиманами, озерами Наддніпрянщини.

Враження, зустрічі і характерні епізоди, що відносяться до життя, діяльности і постаті де-яких видатних отаманів, я хочу подати як ілюстрації до тієї історії визволення Нації.

Отаман Палієнко

В арештанському вагоні Штабу Дієвої Армії Палієнко зблід і схуд; алеж його гострі і бистрі очі палали тим вогнем, що говорив про залізну незломну волю, про невичерпані до дна душевні сили. Був на ньому темно синій жупан зі срібними ґузиками, чорна смушева шапка з червоним і довгим шликом, на ногах — високі жовті сапянці. Високий, жилавий, широкий в плечах, з довгастим шляхетним обличчам і на ньому великим орлиним носом — він складав про себе у людей, навіть ворожих до нього, враження величної постаті. — Гей гей! Ще буде час, коли Петлюра згадає про мене. Хай мене забули люди, проте Нація запише моє імя на сторінках своєї історії великими літерами, — казав він, вистукуючи жилявим кулаком на кратах арештанського вагону.

В грудні місяці 1918 року, коли Директорія святкувала в Київі свою перемогу над гетьманом, в Житомірі повстав місцевий совнарком на чолі зі сином заможного фабриканта Боярським. Совнарком легко опанував місто і закликав до свого штабу начальника залоги полковника Нагурного, який під загрозою смертної кари обіцяв большевикам служити вірою і правдою. В той же день полки 2-ої Волинської дивізії, що були розташовані в Житомірі, коростишевський, левківський, житомірський, і чорнобильський, визнали большевицьку владу. Телеґрафічно довідався про це отаман верховної слідчої при Директорії комісії Ковенко, інжінер, соціял.-демократ, з вигляду пухкенький, низенький, румяний, метушний. Говорив він голосно; на підлеглих завше гримав і до кожного речення додавав: — „Розстріляю! заріжу! повісю!" — Ковенко запросив до себе отамана Палієнка, який в перший день вступу військ Директорії в Київ був командантом на Печерську, а тепер відпочивав в готелі Гладинюка.

— Добре! Житомір вже в моїх руках! — радісно згодився Палієнко на наказ Ковенка, і другого дня вже крейсерував зі своїм ударним відділом на Житомір. Мав він всього 700 гайдамаків, включаючи в це число персонал бронепотягу „Сух", гарматчиків і штабових урядовців. Житомірський совдеп числив свою залогу в 15000 козаків, крім штабових і технічного персоналу. Був другий день свята Різдва, коли Палієнко нечутно оточив своїми гайдамаками Житомір. Перед атакою звернувся до війська з коротенькою промовою.

— Хлопці! Житомір на ваших очах, в 5 кільометрах. Візьмете, — накажу видати вам одяг і платню наперед; не візьмете — біда буде вам: кожному подарую на голу с.... 25 канчуків.

Хлопці добре знали, що отаман не вмів жартувати. Загуркотіли гармати, зацокотіли кулемети, в місті спалахнула пожежа.

Збольшевичені полки в Житомірі, що складалися виключно з місцевих селян, вирішили, що виступати на фронт нема чого: во всьому винні Жиди, яких треба покарати, а потім розійтися по своїм хатам. І доки Палієнко пробивав гарматами вільний шлях до Житоміра, 4 полки в місті грабували Жидів; улаштували той погром, в якому пізніше обвинувачено Палієнка. На ранок у пишному оточенню штабу Палієнко увійшов у Житомір. Завдання Ковенка було виконане, і надалі Палієнко вважав себе вільним від всіх зобовязань перед тою владою, що концентрувалася в Київі. На Житомір він дивився, як на свою спадщину, що придбана ним на власність ризиком життя й крови. Пригорнувши до своїх рук всі адміністративні функції — судові, поліційні, самоурядові, — отаман взяв на життя готель „Франсуа", в якому почував себе не гірше від перського сатрапа.

На його нещастя Житомір на цей час перебував в зоні північно-західнього театру військових подій, яким керував отаман Оскілко. Командарм був людиною амбітною і не мав бажання поступитися перед Палієнком прероґативами своєї влади: він наказав Палієнкові негайно залишити місто і пересунутись на фронт.

— Встигнемо з козою на торг, — зітхнув, прочитавши наказ, Палієнко. Проте з міста не рушав. Вичекавши деякий час, на який спромоглось його терпіння, Оскілко надіслав телеґраму, якою з'ясувавши трагічне положення в районі ст. Сарни, запро-

шував Палієнка визволити стацію від большевицької небезпеки.

Отаман наказав гайдамакам вантажитись. Перед самим відїздом одержав він другу телеграму від овручського героя отамана Козиря-Зірка. Де-кільки разів отаман Козир-Зірко захоплював Овруч, алеж певно населення його мало хижацькі звичаї, бо більше одного дня він втриматися не міг. Тепер він прохав у Палієнка допомоги. Отаман з ласки своєї подарував йому бронепотяг „Сух" і сотню гайдамаків. 31-го січня 1918. року отаман Палієнко простував з гайдамаками на ст. Сарни. На останній стації одержав він телефонограму від отамана Гришка, який зі своїм полком імени Винниченка боронив підступи на Сарни. Гришко категорично забороняв Палієнкові і гайдамакам зупинятися на його території.

— Що він, собачий син, збожеволів! — зґвалтувався Палієнко, почувши про упередження Гришка. — Певно, він ніколи не чув про отамана Палієнка! Ану, хлопці, наструньте гармати! Знищу його зі всім кодлом і корінням!

Почувши про бойові заходи розгніваного отамана, Гришко зпасував і, надіславши по телефону перепрошення, дав дозвіл вступити на стацію потягові з гайдамаками.

Большевицький фронт був недалеко, на ст. Домбровиці, в 6 кільометрах від Сарн; однак ні Палієнко ні Гришко людей на фронт не надсилали: кожен з них боявся бути заарештованим другим, наколиб зменшилося його військо.

Бог його знає, як довго сторожилиб отамани один другого, якби до Палієнка не наспіла телеграма командуючого фронтом Оскілка: негайно прибути в Рівне для обговорення операційного пляну.

Палієнко був обережний і Оскілкові не вірив. Аби запобігти ріжним несподіванкам, він відїхав в супроводі сотні гайдамаків і кулеметного роя. Проте Оскілко був хитріший: справу обставив так, що і гайдамаків роззброїли і Палієнка арештували і посадили до вязниці в Рівному.

Довідавшись про це, гайдамаки, що лишилися в Сарнах, зібрали віче, на якому так репетували:

— Без нашого батька нам немає чого тут лишатися. Треба рушати до Київа, вищої влади і визволити нашого отамана!

14-го січня гайдамаки вернули до Київа, де надіслали делеґацію до свого шефа, голови партії соціял.-самостійників інжініра Макаренка з проханням про визволення отамана Палієнка. Макаренко обіцяв їм допомогти і прохав їх вертати, не гаючи часу, на фронт.

На передодні вступу большевиків у Київ, ударний корпус, бо таку тепер складали гайдамаки частину, вирушив на Винницю і зупинивсь на ст. Гнівань. В недовгому часі повернув до нього отаман Палієнко; також, як і раніш, був він у темно-синьому жупані, у чорній смушевій шапці і в жовтих сапянцях. Корпус сам призначив собі відпочинок, і Палієнко мав час розважитись в м. Винниці, аби позбавити себе від сумних вражінь, що набув він у Рівенській вязниці.

Був у Винниці один готель під назвою „Таїр". Опівночі, коли замикали парадні двері, з чорного ходу, ніби та тінь Гамлета, випливала величнa постать отамана Палієнка з декількома адютантами. Зле- генька кивнувши головою метр д'отелю, який зустрічав отамана, перегнувшись у талії під кутом в 90_{o}, він запитував:

— Розумієш?..

— Слухаю... — відповідав метр дотель.

Коротенька розмова мала маґічну силу: ніби зпід землі виростали столи, а на столах устриці, курятка, балики, канделябри, квіти, пляшки .... На ранок, коли настрій гостей вимогав для душі естетичних вражінь, на естраді зявлявся мурин, маленький, худенький, юрливий, як та дзиґа. Він випивав з півглечика горілки і заспівував цапиним пронизливим тенором на московсько-українському жарґоні.

— Хаїм Троцький жидок
Куди котисся!
Палієнку попадеш —
Не воротисся.

На слові „Палієнку" він випинав груди, надував щоки, пристукуючи по підлозі дерев'яними підметками.

Всьому буває кінець: довідавшись про бойові пригоди Палієнка, Головний Отаман наказав штабові дієвої армії арештувати отамана і його штаб.

Штаб армії доручив перевести цю екзекуцію полковнику Аркасу. Аркас заманив Палієнка на ст. Тюшки, де арештував його, штаб і комендантську сотню. Арештованих відрядили до Камінця, де мали учинити над ними суд і розправу.

То був мент, коли в Камінці повстав Комітет Охорони Республіки, що визнав радянську програму і переводив її в життя. Члени Комітету Аркадій Степаненко, Володимир Чеховський, Мазепа, М. Ткаченко, Романенко, Лизанівський, Малик та інші — запропонували військовим частинам, що перебували в Камінці, обрати собі начальство через вибори.

Військові люде не знали, що робити і кого слухати. Визволив їх з того розпучливго стану Палієнко.

Слідча комісія, що привезла його до Камінця, по

Л. Перфецький — В огні повстань

чувши про Комітет Охорони, розбіглася, і отаман опинився на волі. Тогож дня він приняв у себе делеґацію від залоги міста, попередивши її такими словами:

— Комітет вже в моїх руках"...

І дійсно, у ночі Комітет був ним арештований.

Для Директорії це було великою несподіванкою: якраз Петлюра формував лівий кабінет міністрів, до якого запросив де-яких членів з Комітету Охорони. Петлюра не давав собі ради, як йому вийти з такого прикрого положення. Штаб Армії дав розпорядження коменданту Ярмолинець полковнику Шандруку арештувати Палієнка і доставити його в штаб Армії

Це зарядження Штандрук виконав. Яко бувший семинарист, Палієнко любив латинські сентенції, і своїм знайомим, що навіщали його в арештанському вагоні, казав:

— Отож, як бачите... sic transit gloria mundi.

(Далі буде).

БІБЛІОҐРАФІЯ

СПИС ЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1914—1921 Р.

(Продовження)

Дорошенко, Дмитро: Памяти тих, що полягли під Крутами. (Поміщено в брошурі Р. Давного „Про Січових Стрільців", при кінці, на стор. 73—79).

Думін, Осип: В день 30-го квітня 1918 р. „Стрілецька Думка". Староконстантинів, 1919, Ч. 61.

Думін, Осип: До історії повстання от. Зеленого проти Директорії У.Н.Р. „Свобода". Джерзи Ситі (З. Д. Америки), 1927, Ч. 227—228.

Думін, Осип: До Київа. (Спомин). „Новий Час". Львів, 1923, Ч.Ч. з дня 11 і 15 листопада.

Думін, Осип: Друга сотня О. З. С. С. Від сформування до 16-ого листопада 1918 р. „Стрілецька Думка". Староконстантинів, 1919, Ч. 61.

Думін, Осип: Козацьким шляхом. (Зі споминів про побут в партизанському відділі в Гощові) „Січові Вісти". Львів, Ч. 5/6 з 1922 і Ч. 1/2 з 1923 р.

Думін, Осип: Мій памятник*) (1917—1918 при С.С.) „Стрілецька Думка". Староконстантинів, 1919, Ч. 54 до 56, 58—60 і 63. (Ці спомини недокінчені).

Дяків, Яромір, майор ґен. штабу У.Г.А : Моє прожитє. (Спомин із життя інтернованої ґірської бриґади У.Г.А. в Нім. Яблінnім Ч.С.Р.) „Український Скиталець". Відень 1922, Ч. 26, стор. 12—17.

Дяків, Яромір, майор ґен. штабу УГА.: Стратеґічне положення У.Г.А. по переході через Збруч літом 1919 р. „Український Скиталець", Відень, 1923, стор. 13—16.

*) В Калиновича згадано також, але подано хибно числа „Стр. Думки", в котрих був печатаний цей спомин.

Похибки друку в Ч. 2. Літопису Червоної Калини

Стор.	Шпальта	Стрічка		є	має бути
5	1	10	з долини	„Berliner Tag-blatt"	„Berliner Tage-blatt"
5	2	5	з долини	спинення	скинення
6	1	4	з долини	до статії	по статті
6	2	19	з долини	критичної	практичної
6	2	3	з гори	виж	гуж
7	1	1	з долини	...смутя"	...смуты"

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

1. річник / Число 3. / Грудень 1929.

*

ЗМІСТ

Редаґують: *Лев Лепкий* і *В. Софронів-Левицький* Відповідальний редактор: *Петро Пасіка*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві